

JODEN IN NOOD!

JODEN IN NOOD.....!

EEN REPORTAGE
DOOR M. SLUYSER

MET EEN VOORWOORD
VAN DR. HENRI POLAK

FOTOMONTAGES
EN OMSLAG VAN
LEX ALTHOFF

AMSTERDAM 1932 - N.V. DE ARBEIDERSPERS

INLEIDING.

Tot de liturgie van den Grooten Verzoendag behoort het verhaal van de vervolgingen en martelingen, die het Joodsche volk in de middeleeuwen, vooral in het tijdperk van de Kruistochten, in vele landen van ons werelddeel heeft ondergaan. De overgang van deze geschiedkundige periode naar de volgende, ging van groote veranderingen vergezeld. Het humanisme won veld, zachtere zeden, dan tot dien hadden geheerscht, deden zich gelden. Maar wat ook sinds den aanvang der 16e eeuw veranderde, de Jodenvervolgingen bleven. De geschiedenis van eeuw na eeuw is vervuld van het lijden der Joden; zij druipt van Jodenbloed. Geen ras, geen volk had te doorstaan wat het Joodsche volk moest dulden. Geen volk, geen ras wordt nog heden, nu het midden der 20ste eeuw in zicht komt, zoo gesard, gehoond, gekweld, bedreigd, als het Joodsche — bijzonderlijk in Centraal- en Oost-Europa.

In West-Europa weet men daarvan niet veel. Een enkele maal maken dagbladen melding van een of ander bijzonder aangrijpend feit. Nu en dan komt een uit die oorden der verschrikking gezondene hierheen, om in eenige groote steden den hopeloozen toestand in ontroerende woorden te schilderen en om hulp te smeeken. De Vereeniging *Israel* motiveert hare oproepingen tot ondersteuning van de ongelukkigen in het naburige Oosten met verhalen van hetgeen zich daar afspeelt. Maar dit alles vermag slechts in beperkten kring bescheiden en tijdelijke belangstelling gaande te maken. De mensch wordt gewoonlijk slechts hevig aangegrepen door hetgeen onder zijne oogen geschiedt, of door gebeurtenissen, die, door hun dramatisch karakter, plotseling schokken. De in het verborgene zich voltrekkende ondergang van een volk in een ver afgelegen land, blijft vrijwel onopgemerkt. Een enkel incident, dat ruchtbaar wordt, wekt een kortstondig medelijden. Het is spoedig ver-

geten. Een volk wordt geworgd. Zijn doodsgereutel wordt niet gehoord.

Maar een dappere, ondernemende journalist heeft de stomme klacht van dat volk, waaruit ook hij stamt, vernomen. Hij wilde weten, zien, waarnemen, wat daar geschiedt met dat volk in Oost-Europa. Hij trok er heen, aan-schouwde, onderzocht. Het relaas van zijne ervaringen publiceerde hij in de dagbladen der N.V. De Arbeiderspers. Zijne artikelen vormen den inhoud van dit boek. Zij hebben mij met ontzetting geslagen. Met starre, brandende oogen las ik zijn bewogen, van mededoogen en verontwaardiging doortrokken verhaal van hetgeen hij zag en ervoer.

Mededoogen en verontwaardiging zal het wekken bij allen, die het zullen lezen.

Maar verontwaardiging en mededoogen kunnen tienduizendtallen ongelukkigen, wier leven Sluyser voor ons blootlegde, niet baten. Er moet iets gedaan worden, zal ieder welkend mensch uitroepen. Maar wat zal dat wezen? Wij kunnen aan het uit blinden haat voortvloeiende, door laaghartige ophitsing en gruwelijken laster sinds eeuwen verbreide en versterkte anti-semitisme geen einde maken. Aan dezen vloek zal eerst een einde komen, als het Socialisme zal hebben gezegevierd in de wereld. Voorloopig kan slechts één maatregel hier dienen: een aantal, zoo groot als mogelijk is, van deze verschoppelingen onttrekken aan de noodlottige invloeden, die hun het leven maken tot een hel, door hen tot emigratie naar andere, veiliger oorden in staat te stellen, doch voornamelijk naar Palestina, het Heilige Land hunner droomen, naar hetwelk zij in schrijnend heimwee verlangen.

Ook dit stuit op bezwaren. De Britsche regeering, die, als mandataris van den Volkenbond, het land bestuurt, belemmert sinds eenige jaren de immigratie, in plaats van deze te bevorderen, zooals zij ingevolge de befaamde declaratie van wijlen Lord Balfour verplicht is. Maar bij deze

gedraglijn zal zij op den duur niet kunnen volharden. De organisaties, die de landverhuizing naar en den opbouw van Palestina bevorderen, zullen te zijner tijd hare thans beperkte werkzaamheden wederom volledig kunnen ontplooiën. Derhalve behooren zij in staat te worden gesteld dit te kunnen doen, machtig en onbekrompen, zoodra zij zich weder vrijelijk op het terrein van haren arbeid kunnen bewegen.

Hierbij moet in de eerste plaats gedacht worden aan het Palestina Opbouwfonds, dat alle weldenkenden, doch vooral alle Joden, behooren te versterken, opdat het zijn heilzaam werk nu en in de toekomst ten volle zal kunnen verrichten.

Alle Joden — ook zij, die evenmin van Sionistische gezindheid zijn als ik het ben.

Hier is de plaats voor een woord van persoonlijken aard.

Van het Curatorium van het Palestina Opbouwfonds maak ik deel uit. Toch ben ik evenmin Sionist als eenige andere leden van dat college, hoe hoog ik vele elementen van het Sionisme ook schat. Ik steun het Opbouwfonds naar de mate mijner krachten, omdat ik deze instelling beschouw als de eenige, die kans geeft op uitkomst voor de beklagenswaardigen, die in Polen en andere landen ten doode toe gekweld, gedegenereerd en met wissen ondergang bedreigd worden.

Zie, lezer, het beeld, dat de wakkere schrijver van dit boek naar het leven heeft geteekend. Als gij het aanschouwt, zal afgrijzen u vervullen, zal verontwaardiging zich van u meester maken, zal toorn in u branden.

Laat dan deze gevoelens samensmelten en materialiseeren tot een daad.

Welke?

Ik heb het u reeds gezegd: de daad der hulpe aan het Palestina Opbouwfonds — de eenige, waarmede gij de vervolgers treffen, de vervolgdën helpen kunt.

Laren, Mei 1932.

HENRI POLAK.

DE REGEERING

De Place Jozefa Pilsoedskiego in Warschau is een groote open ruimte. Men heeft er wat gebouwen omheen gezet: het huis van den Generalen Staf vlak naast dat van het ministerie van Buitenlandsche Zaken, aan den overkant het „Europeesche café”, dat zoo naar Parijs kon worden verplaatst.

Dat onbebouwde veld midden in de hoofdstad is een symbool van den roem zijns naamgevers. Twintig jaren geleden stond op het leeg veld een glorieuze Russische kerk. Maar de czaar verloor. De jonge republiek Polen won. De reusachtige kerk werd afgebroken tot den laatsten steen en het veld, dat weer maagdelijk is als voor tweehonderd jaren, zal voortaan onbebouwd blijven als een symbool der gebroken Russische overheersching. Aldus bepaalde Pilsoedski.

Men breekt een groote Russische kerk gemakkelijk in een jaar tijds af. Wat de Russen echter honderdvijftig jaren lang hebben gezaaid in het geestesleven van een volk, roeit men niet uit in tien jaren tijds.

Rusland en anti-semitisme zijn sinds menschenheugenis synoniem geweest. De oprechtste vorm der Jodenvervolgung pleegt men aan te duiden met een Russisch woord: pogrom, gezegd vernieling, dat verstaan wordt over de geheele wereld. De wortels van dit onkruid liggen nog in den Pool-schen bodem. Zij zijn niet dood. Zij bezitten nog groei-kracht, ruige zelfs.

O zeker! Pilsoedski heeft den Joden gelijkberechtigtheid gewaarborgd. Persoonlijke veiligheid zelfs. De regeering doet veel aan het Joodsche vraagstuk. Zij heeft in het departement van Binnenlandsche Zaken een speciale minderheidsafdeeling, die op haar beurt weer een Joodsche sectie bezit. In elk provinciaal bestuur hebben enkele

ambtenaren de taak, om hun aandacht te wijden aan dit voor Polen zoo belangrijke probleem.

Ja, ja, het is zoo oogenschijnlijk alles prima in orde!

Wanneer een journalist uit Nederland naar Warschau komt om zich met eigen oogen te overtuigen van den toestand, geniet hij daar een ontvangst als een doodgewaand familielid. De sociaal-democratische journalist uit Nederland ziet zich met zoo overweldigend veel gastvrijheid overstroomd, dat hij leugentjes moet gaan bedenken, om van zijn gastheeren bevrijd te geraken. . . . en eens vertrouwelijk te kunnen praten met zijn eigen Poolsche partijgenooten. Die roode journalist geniet op de spoorwegen de faciliteiten, het comfort en het respect van de hoogste ambtenaren. De regeeringsmensen wachten hem op aan het station, aan de toonbank van de receptie-afdeeling in zijn hotel.

Zij dringen hem natuurlijk heelemaal niet een regeeringsmeening op, o neen! Zij zijn zoo bang om den vreemden gast zelfs maar te beïnvloeden, dat zij zich van pure onzijdigheidszucht onduidelijk gaan uitdrukken, wanneer hij naar hun functie vraagt: dan zeggen zij, dat zij niet van den „wojewoda” (regeering) zijn, maar eenvoudig collega, journalist, Hebraïcus, noem het wat je wilt, maar geen afgezant van Pilsoedski.

Het valt niet gemakkelijk onder dezen schijn de werkelijkheid te ontdekken. Men kan met iedereen in Polen praten over de politiek; verboden is dat niet. Maar vrijuit spreken maar weinigen. De Nederlander voelt: er ligt een ban op dit land, ongrijpbaar, maar voelbaar. Wie zich in een gesprek laat gaan en zich critisch uit over toestanden en regeeringsmaatregelen, eindigt altijd met de verzekering, dat het ook naar zijn meening toch moeilijk anders kon. De hoogste vorm van vrije critiek is het goedpraten van het slechte.

Polen leeft onder een psychischen druk!

Ik praat met een der leiders van de arbeidersbeweging. Hij heeft mijn introducties stuk voor stuk bedachtzaam onderzocht en mij eens goed aangekeken. Dan zegt hij:

„Ik wil met je praten partijgenoot, maar één belofte vooraf, zegt nooit, dat je dit van mij gehoord hebt. Je kunt het in de krant zetten, je kunt er je eigen conclusies aan verbinden, het is alles best.... maar mijn náám mag je niet noemen. Liebermann in Brest Litowsk is een les geweest.”

Dat heet in het Poolsch: democratische dictatuur.

„Iedereen kan je hier bij de politieke politie aanbrengen”, zegt in een andere plaats een van onze mensen. „Op huiszoekingen zijn we tegenwoordig altijd voorbereid. En belangrijke mededeelingen doen wij liever niet per brief of per telefoon.”

Polen heeft geen politiek leven; Polen heeft een politiek oppercommando!

Tegenover mij zit, in een der Poolsche stadjes, een Joodsch industrieel. Hij is voor honderd procent regeeringsgetrouw. Maar ik heb hem gevraagd naar zijn meening over den toestand der Joden in zijn land. Het gesprek is van zuiver zakelijk in het begin, zeer vertrouwelijk geworden. Hij praat niet; hij stort zijn hart uit. En als wij afscheid nemen, grijpt hij mijn hand en bezweert mij met geen woord ook maar aan te duiden wat zijn naam, woonplaats of beroep is.

Ik heb dat vele, vele malen moeten beloven tijdens mijn reis door Polen.

Maar toch: Pilsoedski toont tegenover de Joden niet de publieke vijandelijkheid der oude Russen. Zijn trouwste vazallen in het parlement zijn Joden.

„Hij heeft zich zijn Joden gekocht” zegt men mij, „hij heeft onder zijn aanhangers een aantal Joden, die in hem de veiligste waarborg zien van het bezit. Zij leenen zich tot alles. En er zijn ook, die zich een carrière kochten met een eed van trouw aan de regeering.”

Waarom trouwens zou Pilsoedski zich der geheele wereld vertoonen als een vijand der Joden?

Dat kan toch bezwaarlijk in het belang van Polen zijn.

De Russen van voor den oorlog wisten het al: wanneer een land geld wil leenen, moet het zijn Joden goed behandelen. En Polen heeft geld noodig, het schrééwt om geld. Zijn wegen — één symptoom van den geldnood — zijn middeleeuwsch. Dus is Pilsoedski vriendelijk tegenover de „zydow”. Zij zullen burgers zijn als alle anderen, heeft hij dat niet reeds in 1918 verordineerd?

Zijn zij het, nu in 1932, reeds geworden?

Op papier!

Deze beperking spreekt iedereen uit, die niet schroomt in een gesprek van man-tot-man zijn meening te zeggen.

„Zeker, wij zijn gelijk,” zegt de vrouw van een marskramer in een donkere ghetto-woning in Czestochowa, „maar op papier. De Russen hebben ons geslagen, maar honger doet óók zeer. De Polen boycotten ons.”

Die klacht hoort men in alle steden en stadjes. In Sosnowitz, onder den rook van Kattowitz, dat meer Duitsch dan Poolsch is; in Bedzyn, waar de Joden 80 pCt. der bevolking uitmaken, in Warschau, waar 350.000 Joden bij elkander wonen. Men hoort de verzuchting in het hooge Noorden en in het Zuiden, in Krakau.

Er is een wet op de verplichte Zondagsrust in Polen. Geen winkel, geen fabriek mag op den eersten weekdag werken. De Poolsche Joden — er zijn er ruim twee en een half miljoen — zijn in meerderheid orthodox-geloovig. Zij werken dus niet op den Sabbath en houden hun zaken dicht. Pilsoedski denkt er niet aan, hun die vrijheid te ontrooven, maar dan moeten zij hèm de vrijheid laten om te bevelen, dat het op Zondag rustdag zal zijn in zijn land. Dus hebben de Joden twee rustdagen met de financieele gevolgen van dien.

„De regeering heeft de opheffing van deze Zondagswet

in studie," zegt mij, vergoeilijkend, een Joodsch Pilsoedski-vazal.

„De regeering studeert al drie jaar en zal nog wel drie jaar studeeren," zegt mij een ander bitter en verontwaardigd.

Een andere stem!

In Wilna, vlak bij de Lithauensche grens, praat ik met een Joodsch industrieel. Ik heb er met veel van zulke gesproken in dit stadje. De geheele houthandel is er in Joodsche handen. Er zijn kleine fabrieken van handschoenen, schoenen en sokken, grootendeels Joodsch kapitaal. Wilna is oorspronkelijk een Russische stad. De bestrating bestaat voor een groot deel nóg uit rolkeien met paardenmest voor de geruischloosheid, ook al zijn de Russen reeds jaren geleden vertrokken. Met de Russen verdwenen de klanten der eens bloeiende industrie. Rusland en Siberië zijn afgesneden. Lithauen sluit geen verdrag.

Zeker, de regeering helpt. Er zijn officieele banken, die de noodlijdende industrie goedkoope credieten moeten verschaffen. Goedkoop wil hier zeggen: tegen een rentevoet van 9 pCt.

„Maar de Jóódsche industrieën krijgen geen credieten", zegt mijn reisgenoot. „Mijn fabriek — er zit 50.000 Dollar in — heeft al een jaar lang om goedkoop geld gebedeld. Wij komen niet aan de beurt. Eerst worden de anderen geholpen en als dan de Joodsche industrieelen komen, is het geld op. En de particuliere banken durven 14 pCt. te vragen. Als dit nog twee maanden zoo duurt, gooi ik mijn fabriek dicht en het personeel op straat."

De banken, zij zijn wellicht de kernpunten van het economisch anti-semitisme, dat thans in Polen, niet bij de regeering.... op papier, maar veel erger bij de bevolking bestaat?

Ik spreek er over met eenige zakenlieden. Zij zijn niet anti-Poolsch, zelfs niet anti-Pilsoedski.

„Bij de officieele Agrarische Bank werkt geen Jood. Voor

zeven maanden is een bediende aangesteld, die voorgaf protestant te zijn. Toen men bemerkte, dat hij een Jood was, heeft men hem ontslagen."

Een filiaalfabriek in Warschau van een wereldonderneming met groote vermaardheid ook in Nederland, heeft eenige Joden in dienst; niet te veel en er komen zeker niet meer, aldus geven vooraanstaande employé's in persoonlijke gesprekken toe, want veel Joodsch personeel is geen reclame voor de zaak.

Dat alles gebeurt niet in het oude Rusland, dat de groote kerk bouwde op de Place Jozefa Pielsudskiego, maar in het Polen, dat deze kerk afbrak als een symbool voor alle tijden.

Ik laat weer een partijgenoot aan het woord; niet de eerste de beste, maar een, die belangrijke functies bekleedt in openbare en organisatorische besturen:

„Er groeit een Joodsche jeugd op, die weet, dat de Staat haar recht op arbeid niet erkent. De Staat is in Polen na den oorlog de grootste werkgever geworden. Hij is bezitter van het monopolie der spoorwegen, der tabaksfabrieken en van het spiritusmonopolie. Joden worden niet in dienst genomen. Die in deze monopolies werkten, worden weggejaagd. In Bialystock, in Grodnow waren vroeger duizenden arbeiders werkzaam, Joden. Sinds de regeering daar baas is, zijn zij met een lantaarn te zoeken. Wij als socialisten zijn principieel voor de overname der bedrijven door de overheid, maar wij durven tegenwoordig voor dit beginsel niet te vechten, want wij weten: als de regeering er baas wordt, gaan de Joden successievelijk de laan uit. Zoo gaat het bij de lucifersfabricage, zoo gaat het in alle bedrijven. De arbeidersscholen, waar het onderwijs in het Jiddisch gegeven wordt, krijgen geen subsidie meer. Een Joodsche arbeidersklasse, die economisch vervolgd wordt, moet thans voor haar eigen scholen zorgen.... maar in het publiek is Pilsoedski een vriend der Joden. En als wij wat te erg opdringen, als zelfs de Pilsoedski-joden moeten klagen, dan

zegt Warschau: De regeering heeft in dezen tijd haar eigen zorgen."

De regeering heeft haar eigen zorgen!

Natuurlijk heeft zij die! En gering zijn zij zeker niet. Zij moet zien aan geld te komen, aan goedkoop geld liefst. Van buiten gaat moeilijk, dus moet het van het volk komen. Alles wordt belast, de steden meer dan het platteland en omdat de Joden voornamelijk stadsbewoners zijn, treft ook deze regeeringszorg hun met volle lieflijkheid.

Er is belasting op alles in Polen, op sinaasappelen, op hotelrekeningen, waarop niet? De bevolking betaalt noode en met zeer, zeer groote moeite. Maar één lichtpunt is er: een deel van het belastinggeld komt aan de bevolking terug in den vorm van ambtenaren-salarissen, loonen van rijks- provinciale en gemeentewerklieden. Zoo is dus niet alles zwart-in-zwart voor de belastingbetalers, behalve al weer — ik wilde, dat ik variatie kon brengen in de opsomming — voor de Joden. Het aantal Joodsche ambtenaren is immers te tellen! De „Nasz Przegląd" een Joodsche krant in Warschau had dit jaar een Aprilmop: bij de gemeentetram in Warschau had men twee Joodsche conducteurs aangenomen. Dat teekent den toestand.

Gelijkberechtigtheid voor Joden en Christenen bestaat in Polen slechts in één opzicht. Dat ideaal der rassenvroederling heet: prosectorium.

Het is de gelijkheid van de snijkamer!

Tot voor eenige jaren studeerde men aan de Poolsche universiteiten anatomie op cadavers van gevonden zwervers, verdronkenen en andere ongelukkigen. Lijken van Christenen, lijken van Joden soms, wanneer niet familie of anderen uit motieven die voor religieuze Joden zwaar wegen, teraardebestelling op een Joodsch kerkhof verlangden. Er is om deze lijken gevochten! Als de Joodsche studenten anatomie studeeren wilden, moesten zij dat maar doen op

Jodenlijken. Voor gewasschen Jodenhanden is zelfs het cadaver van een Christenzwerter nog te rein.

Wind u niet op lezer! De overheid heeft den strijd bijgelegd. De gelijkberechtigtheid heeft ook hier gezegevierd. Op papier en in werkelijkheid! De Joodsche studenten hebben thans tot plicht gekregen om elk jaar te zorgen voor een voldoende aantal cadavers.

„Verleden jaar hebben wij zelfs meer lijken geleverd dan wij noodig hadden”, vertelde een Joodsch politicus vol trots.

De brave man begrijpt nog niet, waarom ik hem juist vanwege die vreugde, rijp voor het krankzinnigengesticht verklaarde.

Dat is de regeering, die doodsbenauwd is om door het buitenland voor anti-semietisch te worden aangezien.

De bevolking heeft die zorgen niet! Zij kan het stellen zonder deze diplomatieke voorzichtigheid. Laat Pilsoedski maar Russische kerken afbreken, de Russen hebben dit volk niet vergeefs geleerd, dat de „zydow” parasieten zijn, die men verdelgen moet.

HET VOLK

Hitler heeft in Duitschland het anti-semitisme van geestestoestand gemaakt tot politieke leuze. In Polen doet men het anders: daar is Jodenvervolging het eerste en voornaamste punt van het economisch crisisprogramma. Het anti-semitisme heeft in Polen zijn dierlijken vorm verloren. Het is in 1932 beschaafder dan in 1905, dus langzamer van werking, maar gruwelijker.

Polen is een overwegend agrarisch land. De landbouwcrisis striemt. De koek, die het Poolsche volk in leven moet houden, is klein geworden, zeer klein. Als de Polen van dien kleinen koek nog genoeg willen krijgen om niet te sterven, is er een vernuftige oplossing: laat de Joden verhongeren, boycot den „zyd”!

Die leuze wordt met energie uitgedragen in het Poolsche land. Niet door de regeering, die immers geld noodig heeft van het buitenland.

De groote stuwkracht van het anti-semitisme is de Nationaal Democratische Partij, perfect georganiseerd, en in de oppositie tegen de Pilsoedski-regeering, omdat die naar haar smaak nog veel te vriendelijk is voor de Joden. De hulptroepen van deze beweging komen uit den handelsdrijvenden middenstand, die de concurrentie van den gewieksten Joodschen handelaar vreest.

Op de markt in Czestochowa klampt een bloedarm rachitiskindje mij aan: „Eenige groschen voor het Bais Lechem, prosze pana”, een aalmoes ten bate der Joodsche behoeftigen, die voor de komende Paaschdagen geen ritueel brood kunnen koopen.

Een straat verder stopt een student mij een strooibiljet in de hand: „Boycot de Joden!” Laat de Joden doodshongeren.

Zij behooren bij elkander als gevolg en oorzaak, dat bedelende kind en de branieachtige student.

In de kranten staan advertenties. Overal prijken oproepen: „Kupuje wyrobe krajowe”, koop producten van eigen bodem. Een groot deel, een steeds grooter wordend deel, vertaalt die leus aldus: „Koopt alleen maar bij Polen”. Handige zakenlieden knopen in hun reclame bij deze leuze aan. In hun etalages, in hun winkel, op duidelijk zichtbare plaatsen, prijken schildjes: „firma chriescijanska”, christelijke firma. Nu kunnen de Polen, die alleen maar van eigen bodem willen koopen, niet verkeerd lopen.

Maar volkomen sluit de ring nóg niet. Er is immers altijd een gat, waardoor de Joodsche kleinhandelaar ontsnappen kan aan den greep van den boycot: hij is het goedkoopst. De heer des huizes kan zoo anti-Joodsch zijn als hij wil, moeder-de-vrouw weet wel, dat zij bij de tienduizenden Joodsche kooplieden tegen concurrentieprijzen koopt. Háár zijn de paar Zloty in de portemonnaie liever dan de schoonste leuzen van haar man.

Dat zuchtje lucht moet den Joden dus ook nog worden afgesneden!

In fabrieken en op kantoren vormen zich hoe langer hoe meer centrale inkoopverenigingen voor het personeel. Veel Joden zijn er niet lid van deze inkoopcoöperaties: de industrie weert hen, de officieele banken eveneens, ambtenaren worden zij niet. Het ligt dus voor de hand, dat deze personeelscoöperaties met overweldigende meerderheid besluiten om haar waren niet meer van den Jood te betrekken. Zoo zorgt de collectiviteit voor de zuiverheid der individuen.

De weg naar de industrie is hem afgesneden, in den handel kan hij verkommeren, dus grijpt de bedreigde Jood naar de vrije beroepen. Hij wil advocaat worden, dokter, ingenieur.

Halt! Nog is Polen niet verloren! Er zijn nog professoren!

Ik zit tegenover een wethouder van een groote provincie-

gemeente. Hij is ingenieur. Heeft in Berlijn gestudeerd; weet dus wat er in de wereld te koop is.

„De regeering heeft verklaard”, zegt hij, „dat de numerus clausus zal zijn opgeheven. De Joden hebben thans evenveel toegang tot de universiteiten als de anderen.... op papier. Het is niet waar. Er wordt geschift. Ik spreek nu niet van de natuurlijke schifting, die plaats vindt, omdat, noodgedwongen, zich meer Joden dan Christenen aanmelden. Ik spreek van de opzettelijke schifting. De faculteiten, tot welke de Joden gemeenlijk toegang vragen, de zoogenaamde practische beroepen, hebben wonderlijk genoeg altijd een begrensde aantal toehoorders. En ook bij de beoordeeling der ingekomen aanvragen wordt naar willekeur gehandeld.”

Ik leg deze klacht een paar dagen later voor aan een Joodsch lid van den Sejm, verwoed Pilsoedski-verdediger. Hij ontkent het niet; hij praat het goed.

„Het is waar”, zegt hij, „maar de dictator heeft geen macht over de universiteiten.”

In die zelfde stad vertelt een rood gemeenteraadslid mij een dramatisch verhaal van de brutale wijze, waarop Pilsoedski de autonomie der gemeentebesturen heeft aangetast.

De bevolking wil dit anti-semitisme wel. Het ligt in de opvoeding, die deze menschen generaties achter elkander hadden. Nu zij zelf niet hebben te eten, staan zij de „zydow” naar het leven. Een deel der Joden, de burgerlijke elementen denken een wonder van politiek vernuft te verrichten, wanneer zij aanpappen met Pilsoedski. Zij willen zich honderd procent Polen toonen; overdrijven tot nationalisme tot in het weeë.... en wekken den toorn der Ukrainische minderheid, die, zooals in Lemberg, uit louter nationalistische baloorigheid Joodsche woningen in brand steekt.

Zoo vindt het anti-semitisme zijn voedsel, economisch en ideologisch. Deze beweging grijpt om zich heen. Langzaam!

Maar zij vordert. De vurigste ijveraars zijn de Poolsche studenten: voor die is het ook al weer een kwestie van zelfbehoud. Wanneer er straks zooveel Joden afgestudeerd zijn, wordt de koek voor de anderen weer kleiner, weg dus met de Joden!

Zoo houdt het een verband met het ander. De Jood krijgt geen werk in de industrie, geen brood in den handel, omdat hij een Jood is. Hij gaat studeeren, omdat hij nergens anders terecht kan en dan maken de studenten relletjes tegen hem, juist omdat hij studeert.

De raderen grijpen precies in elkaar, maar de Jood zit er tusschen en wordt fijngemalen!

Maar klagen doen de Joden niet in Polen. Ten minste niet gauw. Als men wat langer met hen praat, als men den sleutel tot hun vertrouwen weet te vinden, klagen zij wél. Maar altijd komt tot slot:

„Onze persoonlijke veiligheid is gewaarborgd. U weet niet wat dat zeggen wil in een land, dat honderdvijftig jaar lang Russisch was.”

Is dat zoo?

Is die persoonlijke veiligheid gewaarborgd?

Ik wandel op een morgen heen en weer voor den ingang van mijn hotel. Er nadert een oude Joodsche vruchtenkoopman; lange vuile baard, havelooze kleeren. Hij heeft een klein meeningsverschil met een opgeschoten jongen, over den prijs van een sinaasappel of zooiets. Plotseling slaat de jongen den ouden man met de volle vuist in het gezicht. Eenmaal, tweemaal! Niet driftig, maar rustig en weloverwogen, zooals men een hond slaat om hem kunstjes te leeren. De oude man blijft staan, zegt geen woord. Er loopen mensen voorbij, vrij veel mensen. Ze kijken. En loopen door. Er is zelfs niet het begin van een volksoploopje.

Later in den middag vertel ik mijn ervaring aan een hooggeplaatst regeeringsambtenaar.

„Tja, mijn beste Nederlander.... als een politieagent dat gezien had, zou hij tusschenbeiden gekomen zijn.”

„Maar de voorbijgangers, meneer de ambtenaar?”

„De voorbijgangers? Die kan men niet dwingen. Die zullen gedacht hebben: „’t is een Jood!”

Dat is de persoonlijke veiligheid waard.

Een andere persoonlijke ervaring!

Ik moet naar het Ministerie van Buitenlandsche Zaken in Warschau, maar kan, als ik den naam moet uitspreken, mijn tong onmogelijk uit den knoop krijgen. Dus geef ik den fiaker-koetsier een papiertje, waarop naam en adres geschreven staan. De fiaker-koetsier kan lezen noch schrijven. Hij loopt, ik achter hem aan, op een voorbijganger toe, vraagt of deze de letters voor hem wil lezen. De voorbijganger begint, kijkt dan plotseling op. Ziet, dat niet de koetsier, maar ik de hulpbehoevende ben; ik, Protestant noch Katholiek! De man draait zich om, zegt geen woord meer en gaat weg. De koetsier begrijpt en wendt zich tot een ander.

Dat is de toetssteen der gelijkberechtigtheid!

De regeering van Pilsoedski wil den Joden recht doen wedervaren. Ik heb het honderd maal gehoord. Ik heb nog niet gehoord, dat zij rekening hield met de belangen der paar millioen Joodsche proletariërs in Polen.

De regeering heeft een open oor voor alle wenschen en grieven der Joodsche bevolking, heeft men mij gezegd.

Het kan zijn, dat haar ooren geopend zijn, maar de stem van de arbeidersbeweging heeft de regeering verstikt.

In Lodz koop ik op straat een nummer van het „Lodzer Volksblad”, de krant van den Joodsch-socialistischen Bund. In den loop van 1931 is de krant 138 maal in beslag genomen. Op de voorpagina van mijn nummer een oproep voor de viering van den eersten Mei met groote witte plekken: censuur? Aan de achterzijde van de in Hebreeuwse karakters gedrukte krant een mededeeling: het num-

mer verschijnt met die witte plekken, omdat de regeering de vorige oplaag met het Mei-manifest heeft doen vernietigen.

Reden? Er werd gesproken over de politiek der regeering tegenover de Joodsche bevolking!

Dit land, met deze regeering en zulk een mentaliteit bij de bevolking, teistert thans een economische crisis, die zich, zooals elders, oplossen wil in de richting van den minsten weerstand.

IN DEN GREEP

De Joden in Oost-Europa zijn: luchtmenschen! Die aanduiding is klassiek. Zij vormen een vrijwel gesloten bevolkingsgroep met een abnormale economische structuur: zij zijn òf handelaars òf kleine ambachtslieden. Landbouwers vindt men onder hen vrijwel niet, industrie-arbeiders in grootere aantallen slechts in een of twee steden.

Hun drukt de vloek der erfelijke belasting. Zij hebben zich die abnormale economische structuur waarlijk niet zelf gekozen.

Die is de erfenis van eeuwen onderdrukking. In de gilden liet men hen niet toe. De Galicische grootgrondbezitter van jaren her zwelgde aan de Riviera en zoog zijn boeren uit. Beter gezegd: hij liet zijn boeren uitknijpen. Die plicht om den laatsten cent uit de landbouwende bevolking te persen, rustte op den Jood, zijn Jood! Hij was de door den landheer aangestelde parasiet. Had de uitperser in den loop der jaren kans gezien een sommetje te vergaren, dan bleef hij in zijn beroep. De Vrijdagsche woekermarkten zijn een wettelijke instelling geweest in de landen, die tegenwoordig Polen heeten. De geldschietters waren: de Joden. Zij werden de woekeraars en de wisselaars. Zij dreven den handel en deden de zaken. De gilden weerden hen, de landbouw stond slechts spaarzaam voor hen open. Stadsbewoners gedurende honderdtallen jaren, van generatie op generatie gedwongen tot geldschrappen en handelen, werden zij in commercieel opzicht en in wat ruimheid der opvattingen omtrent het toelaatbare betreft, de Polen verre de baas. Elk volk heeft nu eenmaal de Joden die het verdient.

In den jongsten tijd zijn de Joden van handel blijven leven. Van handel, in de eerste plaats, mét elkánder! Zij zijn als de boomen, die men in de tropen moet aantreffen: hun

wortels boren niet in den grond, maar in de lucht. Hun voedsel schijnen zij uit het niets te halen.

Wie de volle beteekenis van dat woord: luchtmenschen, wil beseffen, wandele over de oude markt van Sosnowitz van Bedzyn, van Bialystock, plaatsen waar de overgroote meerderheid der bevolking bestaat uit Joden.

Dat is een dooreen gekrioel en lawaaiig beweeg van duizenden. En allen handelen.

Waarin? '

Waarmee?

Een man, vuil, haveloos in de kleeven zit achter een uitstallinkje op den grond. Hij tracht oude spijkers te verkoopen. Doodgewone kromme roestige spijkers, zóó getrokken uit een kist. Misschien ligt er twee kilo, meer dan drie zijn het zeker niet. Zij zijn zoo maar lukraak op een hoopje gegooid; hij zit er achter en wacht. Wacht op koopers.

Wie zal hier oude kromgetrokken, roestige spijkers koopen?

Een tweede luchtmensch? Met welk doel? Om ze te verkoopen aan een derde!

Een jongen, hij is jong, ondanks zijn baard, werkt als een razende om wat stroo-afval op de binnenplaats van een huis bijeen te scharrelen.

Ik probeer een praatje met hem aan te knopen. Wat wil hij in godsnaam met deze waardelooze korte stukjes stroo beginnen?

Hij kijkt stug en wantrouwend naar den vreemde, die wie weet wat voor concurrent kan worden. Antwoordt niet. Een man in een deuropening is mededeelzamer:

„Wat of-*ie* d'r mee zal doen. Nou wat zal-*ie* der mee doen. Handel zal-*ie* d'r mee doen!”

Van de honderd staatsburgers, die in 1931 handel dreven,

waren er 88 Joden. Van de 100 niet-Joodsche inwoners zijn er slechts 22 in den handel.

Dat is de verklaring van het anti-semitisme bij den handeldrijvenden middenstand: de talrijke concurrenten moeten er uit.

Cijfers zijn vervelend, maar eenige moet ik toch nog geven.

Het aantal Joden, dat in den landbouw werkt, bedraagt nog niet 1 pCt. van de geheele Poolsche bevolking. Ruim de helft der Joden is werkzaam in kleine bedrijfjes, 34 pCt. der Joodsche bevolking van Polen is in den handel. Het totaal aantal Polen bedraagt volgens de jongste nog niet gepubliceerde volkstelling 38 millioen; daarvan zijn ruim 2½ millioen Joden. Deze zijn verspreid over een aantal steden, waar hun aantal varieert van 75 tot 20 pCt. der bevolking.

De overeenkomst van deze zonderling gevormde bevolkingsgroep met den tropischen boom, die schijnbaar zijn voedsel uit het niets haalt, is deze: de lucht moet ten slotte ergens vandaan komen.

De lucht waarvan deze luchtmenschen leefden, kwam van de Poolsche bevolking. Ongeveer 88 pCt. der Poolsche bevolking is afhankelijk van de opbrengst van den bodem. Polen is een agrarisch land.

De landbouwcrisis geeselt Polen in dezen tijd met ongekende hevigheid.

Een paard, levend en wel, brengt thans op de dorpsmarkt niet meer dan twintig, hoogstens dertig Zloty op. Dat wil zeggen: met een tientje is het te duur betaald. In de hoofdstad kost in den kleinhandel vandaag een pond van het beste vleesch ongeveer veertig Nederlandsche centen. De beste aardappelen kosten ruim twee Nederlandsche centen per Kilo.... en dan zijn ze duur. Uien: ongeveer een dub-

beltje per Kilo. Dat zijn de thermometers der armoede op het land.

Deze landbouwcrisis verlamt den boer. Hij brengt zijn aardappelen niet meer naar de markt. Het transport kost hem immers meer dan zij opbrengen. Hij lijdt armoede, maar, goddank, te eten heeft hij: zijn aardappelen, zijn varken, zijn paard desnoods. Hij kan alleen niet meer zijn kleeren vernieuwen, huisraad aanvullen, kapotte ruiten laten repareeren.

Wanneer de Joodsche kleine koopman komt, wordt hij weggestuurd, de Joodsche glazenmaker — ik geloof, dat op elke vier Joden in Polen, er één glazenmaker is, zooveel heb ik er gezien — heeft geen werk. De boerderij raakt in verval, de boer vervuult en loopt in lorren, maar.... hij heeft te eten! De Joodsche koopman, de Joodsche handwerksman, getroffen eerst door economische crisis, daarna door anti-semietischen boycot, verhongert! Twee pompen maken de lucht rondom deze luchtmenschen elken dag ijler. Het vacuum is niet ver meer!

Op de Elektoralna in Warschau is het bureau van het „Bais Lechem”, de Paaschbroodbedeeling der behoeftigen. De voorzitter van deze filantropische instelling vertelt mij:

„We kunnen dit jaar slechts 10.000 gezinnen helpen. Ons geheele budget bedraagt niet meer dan 250 duizend Zloty (75.000 gulden). Toen het op was, hebben wij eenvoudig gezegd: er is niet meer! Wanneer wij geld genoeg hadden, zouden minstens vijftig duizend gezinnen steun gevraagd hebben. Vroeger kregen we nog wel wat geld uit Amerika, uit Engeland, uit Antwerpen, maar de crisis is internationaal. Dit jaar kwam geen groschen uit het buitenland.”

De voorzitter van de Warschausche Joodsche gemeente klaagt:

„Verleden jaar vroegen zes duizend gezinnen steun. Dit jaar twintig duizend. Wij helpen zooveel wij kunnen.”

„Hoeveel krijgt elk gezin, pan Mazur?”

„De uitkeering varieert van vijf tot 10 Zloty, het is een eenmalige uitkeering natuurlijk.

„Welken maatstaf legt u aan? Bestaat er nu geen mogelijkheid, dat menschen steun ontvangen, zonder dat zij het behoeven?”

Een van de omstanders wijst op een troep havelooze gegadigden, die zich voor een vuil hekje verdringen en zegt:

„Kunt u zich voorstellen, dat er één Jood in de geheele wereld is, die een behoeftige het Paaschbrood uit den mond zou kunnen stelen?”

Ik zwijg even en zeg dan:

„Wanneer een gezin vijftig Zloty in de week aan inkomen heeft, komt men dan hier?”

De haveloozen aan het hek hebben mijn vraag gehoord.

„Vijftig Zloty in de week.... dat is een rijk man!”

Met vijftien gulden per week is men in Nalewki, het Joodsche Warschau, heden ten dage een rijkaard!

„Wie honderd Zloty in de maand verdient, komt niet!” zegt een der bestuurders.

„Per maand?”

„Ja, per maand! Het is niet veel: dertig Hollandsche gulden, maar men doet alles liever dan voor de Paaschdagen de liefdadigheid inroepen.”

„De Joodsche bevolking van Polen sterft, langzaam maar onherroepelijk, van honger”, zegt een stem

Het klinkt somber en onherroepelijk als een doodvonnis.

De Joden in Polen zijn veroordeeld!

„Er is geen ontkomen aan”, thans is het Direktor Alter van den Hijas, een officieel Joodsch landverhuizersbureau in Warschau, die spreekt, „er is geen ontkomen aan. De emigratie kan de ontzaglijke hoeveelheid ellende langs den gewonen weg niet meer verwerken. Het aantal landverhuizers loopt trouwens sterk terug. In 1920 gingen er nog 120 duizend weg. Toen kwamen de vervloekte begrenzungen. In 1922 daalde het

aantal onmiddellijk tot 20.000, het laatste jaar was het meer dan 7000.... Wat wil men? Uncle Sam heeft zijn deur gesloten en den grendel er op gedaan. Canada is dicht. Zuid-Amerika kost handen vol geld. Een man, die vluchten wil — want emigreeren uit Polen is vluchten! — heeft honderd dollars noodig voor zijn passage-biljet en nog eens 50 dollars voor zijn visum. Vierhonderd vijftig Nederlandsche guldens meneer, dat is een vermogen, dat een heele stadswijk tegenwoordig niet bij elkaar kan brengen. Wat er nog emigreert, zijn middenstanders. Menschen, die nog wat geld over hebben en liever vertrekken dan alles in te teren.

Dan komen zij bij den Hijas, bij mij!

En dan begint een nieuw drama. Wat kunnen deze menschen? Wat is hun beroepsmatige voorbereiding voor landverhuizing? Handelaars zijn ze geweest, luchtmenschen. De vloek der eeuwen valt niet van hun schouderen, ook al trekken zij den Oceaan over. Luchtmenschen kan men aan den overkant niet gebruiken. En de kleine handwerker heeft tegen den goedkoopsten neger heelemaal geen kans.

En ten slotte het wreedste drama: hun verwanten en vroegere lotgenooten in Amerika zijn heelemaal niet zoo bar gesteld op hun komst. Nog meer goedkoope werkkrachten, nog meer concurrentie in deze slechte tijden.

Pana Alter wijst met zijn hand naar de kaart van Polen: „Elke Joodsche wijk in Polen is een rattenval. Twee en een half millioen menschen zijn ten doode veroordeeld.”

Een rattenval.... heeft ú wel eens zulk een Poolsche Jodenval gezien, lezer?

Ik zal ú zeggen, waarom buurtnamen als Krochmalna en Ballut voor duizenden gruwzamer beteekenis hebben dan hel, verdoemenis en verderf.

LODZ, DE INDUSTRIE

Voor zoekers naar het schilderachtige ghetto biedt Lodz weinig interessants. De luxe-treinen snellen met een grooten boog voorbij de stad, die verloren ligt tusschen het Oosten en het Westen.

Als zij, de goedwillende en belangstellende toeristen, door den bediende van Cook hun reisplan laten ontwerpen voor een „toer rondom de Jodenheid”, dan hooren zij:

„Lodz. .hmm ja, textiel-industrie, een stad als alle andere.”

Hij weet er niets van, dames en heeren!

Zeker, Lodz heeft géén ghetto!

Duitschers, Polen en Joden wonen er vrij en ongedwongen met en door elkander. Vergeleken met andere Poolsche gebieden kan men zelfs zeggen: zij verdragen zich best met elkander tegenwoordig. Lodz is immers een groote stad met zesmaal honderdduizend inwoners.

En, zeker, Lodz heeft zijn bioscooptheaters en zijn breede boulevards, zijn groote gebouwen en zijn electrisch licht, precies als Londen, Parijs, Amsterdam.

Maar toch is Lodz geen stad als alle andere!

Men pleegt Amerika wel eens aan te wijzen als het voorbeeld van teugellooze kapitalistische industriele ontwikkeling. Ik ken Amerika, helaas, nog niet, maar ik heb Lodz gezien. Voortaan zal ik dichterbij huis blijven. In plaats van Amerika zal ik Lodz noemen.

Vijftig jaren geleden bestond Lodz nog niet. Ergens door de troosteloze dorre vlakte van Congres-Polen stroomde een riviértje. Daar stichtten eenige Joodsche ondernemers een textiel-industrie, die in luttele jaren tijd tot ongekenden bloei kwam. Lodz werd bekend, niet zoozeer door de doelmatige bedrijfsleiding der ondernemers, noch door kwalitatieve uitzonderlijkheid der producten, maar eenvoudig, doordat nergens de arbeiders zich zoo barbaarsch lieten uitbuiten als daar.

Lodz — de naam beteekent: riviértje — groeide als een gezwel!

Tijd voor sentimentaliteiten hadden de ondernemers niet. Zij joegen de arbeiders aan tot steeds grooter speed, zij drukten de loonen tot midden-Afrikaansch peil.... en dat was alles, wat zij deden. O, neen! Zij bouwden zich ook nog de paleizen, waar zij met vrouw en talrijk kroost de Westersche beschaving trachtten na te apen.

De fabrieken loosden hun vuil op het stroompje. De bewoners, van hutten én van de paleizen, deponeerden hun afval in het water. Het riviértje bestaat tegenwoordig niet meer. Het is gedempt door het vuil van decennia.

Maar een rioleering heeft Lodz nog altijd niet. De gewone goten langs de straten transporteeren het vuil en afval-water van zesmaal honderdduizend menschen, van industrie, van fabrieken en fabriekjes, door de geheele stad naar lager gelegen plaatsen. Die goten zijn, dat spreekt vanzelf, open van boven. Het vuil van deze stad is zichtbaar voor al haar bewoners, én: ruikbaar. Het stinkt in Lodz! Soms zijn de goten aniline-kleurig. Dan weet de voorbijganger: er is hier in de buurt een ververij.

En vaker weet de wandelaar: ook beerputten ontbreken in vele huizen van Lodz!

Waterleiding is er in deze stad slechts in een paar hoofdstraten. Het overgrootste deel der huizen ontvangt water van een pomp, die op de binnenplaats is opgesteld. Maar het water in den grond is bedorven door het vuil, dat deze stad elken dag opnieuw over haar eigen oppervlakte vrijelijk laat stroomen.

Elke druppel drinkwater in Lodz moet gekookt worden voor het gebruik. De goed-ge situeerden hebben geld voor verwarming, voor hout en voor kolen.

De armen — dat woord beteekent hier iets anders dan in het Westen — kennen die weelde niet. Zij drinken dus dikwijls het water ongekookt. Soms breekt er typhus uit in

Lodz; dan redekavelen de geleerden over de vraag of het drinkwater=typhus is of honger=typhus.

De textielindustrie in Lodz is vrijwel geheel in Joodsche handen. Men begripe deze vermelding niet verkeerd: zij wil niet zeggen, dat in deze industrie uitsluitend J o o d s c h e handen werk vinden. Zij beteekent slechts: de ondernemers zijn Joden. In de fabrieken zelf werken geen Joden, hebben nooit Joden gewerkt!

Het schijnt, dat er in den Joodschen proletariërsstroom, die vijftig jaar geleden naar Lodz trok, weinig animo voor fabrieksarbeid leefde. Goudzoekers doorstaan alle ontberingen door het krachtig geloof, dat iedereen de rijke ader kan vinden. Maar na tien jaren vergeefs ploeteren ging ook de botste begrijpen, dat velen uitgetrokken waren, maar weinig ge-roepen tot ondernemerswinst. De Joodsche arbeiders, die werken wilden, gingen dus naar hun ras, volks- en geloofsge-nooten, naar de Eitingon's, de Kohn's en de anderen; vroegen om werk.

Zij werden afgewezen!

De goedwillige toerist begrijpt die afwijzing niet. Voor hem is een Hollander een man met een wijde broek en klompen aan de voeten; en en Jood een baardige grijsaard met een gedenkboek in de hand. In zijn toeristenhoofd zweeft de verheven opvatting, dat alle leden van een volk, van een ras één zijn en elkander helpen, al spreken socialis-ten ook van klassenstrijd.

De Eitingon's en de Kohn's hadden hun wereldkennis niet van reclameplaten. Nogmaals: voor gevoeligheden hadden zij geen tijd. Zij, de Joodsche ondernemers, stookten hun Poolsche werklieden op om zich te verzetten tegen de tewerkstelling van Joden.

Maar, zelfs mét het geïnspireerde verzet der Poolsche arbeiders, was voor de orthodox-vrome Joodsche ondernemers

gerechtvaardigd. Hun openbare verontschuldiging was anders; die luidde aldus:

„Wij, Joodsche ondernemers in Lodz zijn orthodox-vroom. Ons geloof verbiedt ons op den Sabbath te werken. Maar Christenen mogen voor ons op dien dag werken. Onze fabrieken kunnen wij op Zaterdag niet sluiten. Op den Sabbath in onze fabrieken werk te laten verrichten door Joodsche arbeiders zou een doodzonde zijn en dat wenschen wij niet.... wij zijn dus door ons geloof wel gedwongen uitsluitend Christen arbeiders in dienst te nemen en de Joodsche buiten de poort te laten.”

Door deze, en andere, oorzaken groeide er in den loop der jaren een scherpe tegenstelling tusschen de Joodsche en Christen arbeiders. De Christenen, vergiftigd door het gestook der patroons, beangst voor dreigende concurrentie, hielden hun organisaties Jodenrein. De Joden stichtten hun eigen organisaties, verdedigden zelf de noodzakelijkheid van afzondering en als men hun vroeg wat den Joodschen proleet dan toch wel onderscheidde van den Christen textielslaaf, dan luidde het antwoord:

„Hij werkt op Zaterdag en wij niet!”

De Joden worden tot op dezen dag geweerd in de textiel-fabrieken van Lodz, maar de woorden der ondernemers zijn thans anders geworden. Zij zijn oprechter. Onverbloemd spreken zij het thans uit:

„Wij willen geen Joodsche arbeiders in onze fabrieken, want die zijn te revolutionnair! Zij zouden de goede Poolsche werklui maar aansteken!”

Nu groeien — mede weer als gevolg van die oprechtheid — Joodsche en Poolsche arbeiders-organisaties naar elkander toe, al schrijnt het oude zeer nog af en toe. De arbeiders tezamen hebben een groote macht in een stad als Lodz. Het roode gemeentebestuur zou veel willen veranderen, nog meer willen verbeteren, de rioleering aanleggen, de waterleiding willen voltooien, huizen bouwen.... maar in War-

schau zit ex-partijgenoot Pilsoedski, die met het roode Lodz niets op heeft. Hij bestrijdt de stad, besnoeit haar inkomsten, beperkt haar vrijheid. Bij hem vergeleken is onze De Geer een zachtaardige weesjongen.

Maar met of zonder de vrome opvattingen der Eitingon's en Kohn's moesten de tweemaal honderduizend Joden in Lodz toch leven. Al kost een kilo aardappelen nog zoo weinig, men moet toch geld hebben om te kunnen betalen.

Zij wierpen zich op de huisindustrie. Meer dan honderduizend Joodsche wevers in Lodz hebben de getouwen opgesteld staan in hun woningen. Christen-huisindustrie is er bijna niet. Daar werken zij, dag en nacht.... en ook op den Sabbath, maar dat is voor hun eigen verantwoording en niet voor die der vrome werkgevers.

Tezamen vormen deze weverswoningen het oord der verschrikking, dat Ballut heet. De straten zijn er morsig en onzegbaar vies. De huizen zijn vervallen. Wie de poorten binnentreedt, die toegang geven tot de achterhuizen, voelt zich de keel toeknippen van stank, ellende en menschenleed.

Eén weverskamer. Ik zag er zoo tientallen. Vier bij drie meter. De ruimte wordt vrijwel geheel in beslag genomen door twee groote weefgetouwen. In een veroverd rommelig hoekje zit een man te eten: bevroren aardappelen tot een koek gestampt. In deze kamer wonen zeven menschen: man, vrouw vier kinderen en een oude van zeventig jaar. In deze kamer gebeurt alles: slapen, eten werken. Ik vraag:

„Werkt de oude man op dit getouw of de vrouw?”

De wever antwoordt:

„Wij hebben geen plaats voor een derde machine en er is woningnood. Daarom werkt mijn vrouw niet mee. Alleen ik en mijn vader van zeventig weven.”

„Hoelang?”

„Dat hangt van het werk af, soms zestien, soms achttien uur per dag, maar nooit minder dan veertien.”

„En wat verdient jelui dan?”

„Als wij met ons tweeën elk veertien uur per dag werken, verdienen wij samen twintig Zloty per week.”

Twintig Zloty, dat is zes harde guldens, lezer!

En deze menschen gaat het nog, betrekkelijk, goed: zij behoorren niet tot de vijftigduizend werkloozen, die thans doel-
loos door de straten van Lodz dwalen.

Met zes gulden in de week kan een gezin van zeven mon-
den althans nog in leven blijven. De werklooze huiswevers
ontvangen niets, niets, niets!

Is er dan geen werkloozenvoorziening in Polen? Natuurlijk
is die er! Maar daaronder vallen slechts arbeiders, die werk-
zaam waren in bedrijven met een personeel van meer dan
vijf man. De Joodsche huiswevers zijn hun eigen baas — zoo
heet dat! — en zij mogen wachten op de particuliere liefda-
digheid.

Uren lang dwaal ik door Ballut. In de Piepzrowa, in de
Zarowia, nergens is het beter, overal is elke woning gruwelij-
ker dan de vorige. Maar dan moet ik toch ook de woningen
der Poolsche textielarbeiders zien. Mijn gids brengt mij dus
naar Chojne. Ook daar is ellende, ook daar groote gezinnen
in kleine bedompte kamers. Ook in Chojne armoede, zooals
Westersche verbeeldingskracht zich niet denken kan. Toch is
er verschil tusschen Chojne en Ballut. In de Poolsche wijk
vreet de kanker der huisindustrie niet aan de gezondheid en
het geluk der menschen. Nietwaar, de Poolsche arbeiders
mogen immers op den Sabbath werken....!

Mijn gids vindt, dat ik behoefte heb aan wat opmontering.
Van een, betrekkelijk, aardig woningblok der communistisch
getinte linker-„Poalei Zion”-groep, brengt hij mij naar Pole-
sche Konstantynowskie, waar het gemeentebestuur nieuwe
huizen deed verrijzen. Eén kamer, slaapkamer, bad en keu-
ken.... dat is in Polen een paleis.

„Wonen hier arbeiders, meneer de gids?”

„Arbeiders? Nee.... hogere ambtenaren, leeraren en
zoo. Arbeiders kunnen de huren niet opbrengen.”

„Hoeveel is die huur dan?”

„Zestig Zloty per maand, dat is achttien Nederlandsche guldens.”

En van de Polesche Konstantynowskie brengt hij mij naar het zuigelingengesticht der Joodsche gemeente. Hij heeft het wel goed gezien; de vreemdeling heeft behoefte aan afwijzing, na dien morgen van zware triestheid.

Het zuigelingengesticht. Dertig kinderen. Vondelingen en buitenechtelijke. Rachitisbeentjes, waterhoofden en oogen, waarin het leed van geslachten saamgedrongen is.

„Die droefgeestige oogen, dat is de echte Ballutblik”, zegt de gids en hij zucht gelaten, „de kinderen worden er mee geboren....”

In de smerige één-kamer-woningen staan de weefgetouwen. De kinderen, de vrouwen, de mannen, de ouden van dagen weven, weven dagen en nachten, grijsaards sterven, nieuwe slaven worden geboren; de getouwen ratelen, ratelen ononderbroken.

„Wat wordt daar nu zoo al geweven, meneer de gids?”

„Tallithim”.

Tallithim, lezer, zijn de gebedsmantels, waarin de geloovige Joden zich hullen, wanneer de poorten des Hemels geopend zijn en zij hun God naderen.

Niemand weet of God de bloedvlekken ziet, die aan de Lodzer Tallithim kleven.

Neen, de bediende van Cook heeft misschien tòch wel gelijk: Lodz biedt weinig interessants aan romantiek-jagende toeristen.

WARSCHAU, DE STAD

De Joden in Warschau zijn anders dan die van Lodz en weer verschillend van die in Wilna, zoowel in gelaat als in leven. Het uiterlijk hangt samen met de geschiedenis der landstreken, die hun moeders bewoonden. In de gezichten van Wilna bespeurt men de teekenen van voorbije pogroms; menig hetman is opgestaan in het lichaam van een Joodsch joggie met „pyes”.

De Joden van Warschau hebben allen, jonge en oude, den blik van getuchtigde honden.

Die uitdrukking van dierlijke afhankelijkheid behoort bij de stad, zoo goed als het fiere standbeeld aan den Weichsel, dat zijn dreigend zwaard opheft naar den Russischen kant. Het gevoel van tusschen-twee-tuchtigingen-in-leven, ligt loodzwaar op een tiende deel der bevolking; het is een obsessie.

De verklaring is te geven in één volzin: in Warschau leven in een gebied van ongeveer vier kilometer in het vierkant.... drie-honderd-vijftig-duizend Joden. Dat is geen schrijffout vier kilometer en drie-honderd-vijftigduizend levende mensen.

Hoe deze honderdduizenden vegeteeren, weet de overgrootste meerderheid der millioenenstad Warschau zelfs bij benadering niet.

Ik heb gesproken met regeeringsambtenaren, wier bijzondere taak het is hun regeering te dienen van voorlichting bij de behandeling der Joodsche vraagstukken. Zij hadden de achterbuurten van Warschau nooit bezocht.

Ik sprak met vooraanstaande mannen en vrouwen uit de organisaties der Joden zélf, zij droegen kennis van het bestaan van een Nalewki-kwartier; de namen Krochmalna en Smocza waren hun bekend.

„Heeft u wel eens door de straten gewandeld?”

„Nooit!”

Deze meer dan drie-honderd-duizend zijn dieren van lage

orde. Men weet, d á t zij er zijn. H o e zij zijn, interesseert slechts een sentimenteelen journalist, die vele uren sporens, en een zonderlinge kranten-directie, die nota-bene vele honderden solide Hollandsche guldens daarvoor over heeft.

Bij de Poolsche bourgeoisie moet het eerste sprankje van een schamel sociaal gevoel nog ontkiemen. De maatschappelijke tegenstellingen in dit land zijn schrijnend wreed, omdat de weelde zoo onnoodig-overdadig, de armoede zoo schrikkelijk-onmenschelijk is. De Poolsche burger is niet immoreel hij is a-moreel.

De publieke opinie in dit land laat, ondanks dierenbeschermingsapostelen, ongestoord toe, dat de paarden op den openbaren weg mishandeld worden; nergens zag ik dieren zoo sadistisch martelen als hier. Kan men dan verwachten, dat iemand zich iets aantrekt van de „zydow”, die daar in Nalewki in vuil geboren worden, vegeteeren in vuil, zich voortplanten in drek en krepeeren in ongedierte?

De huizen in Warschau zijn van het in Nederland vrijwel onbekende type der hof-woningen. Elk huis is eigenlijk een apart straatje of hofje met één huisnummer. Maar hoe de huizen ook gebouwd zijn, naar Nederlandsch of naar Poolsch model, een vierkante kilometer wordt op een anderen breedtegraad niet grooter en drie-honderd-vijftig-duizend menschen blijft overal een beangstigend-groote massa.

De Joden in Warschau wonen niet naast of óp elkander, zij wonen in elkaar!

Zij vullen elk hoekje van het gebied. Zij zwerven over de straten in zoo dichte drommen, dat de primitiefste vorm van verkeersregeling utopisch wordt. En wanneer de straten óver-gevuld zijn, dan blijken de huizen nog even propvol.

Ik heb vriendschap gesloten met een rijken schoenmaker.

Ja, rijk! Hij heeft het mij zelf onthuld: hij verdient zes harde guldens per week.

„Als ik werk heb,” voegt hij er onmiddellijk aan toe.

De huisvader met dit ongekend=hooge inkomen woont dan ook naar zijn stand. Met vrouw en vijf kinderen huist hij in een gelijkstraatsche kamer van vier bij twee en een halven meter. Slaapkamer, woonkamer, werkplaats, alles is deze kamer tegelijk, maar zij is dan ook vorstelijk ruim. Maar waterij=afloop heeft zij niet en de geheele straat heeft een gemeenschappelijk privaat.

De rijke schoenmaker heeft in drie maanden geen Zlot verdiend; hij heeft dus allen tijd om den zonderlingen journalist, die het zindelijke Holland vrijwillig verliet, rond te leiden door de buurt, die hij hartgrondig zegt te vervloeken.

Het wordt een tocht van uren en uren. De schoenmaker zoekt geen slechte voorbeelden uit. Alles is hier van gelijke smerigheid. Op vier en twintig uren sporen van hier ligt de stad van dr. Heijermans, waar een hond bekeurd wordt, wanneer hij een slagerij binnenkuiert. Een Nederlandsche zwijnenstal is een aseptische behuizing vergeleken bij deze woningen.

Wij beklimmen een kleverige trap. Kamer van drie bij twee. Bewoners: vijf personen. De man is smid, heeft in twee jaar geen werk gehad.

„Waarvan leeft u dan?”

„Van wat we krijgen!”

„Hoeveel is dat?”

„Van vijf Zloty (één gulden vijftig) per dag kan men royaal leven. Ik koop nu op Zondag een stuk oud brood en een paar kilo bevroren aardappelen, daarvan leeft men de geheele week.”

De rijke schoenmaker lacht smalend om mijn ontsteld gezicht. Hij heeft nog wel schameler klanten.

Een andere huizendoollhof. Een wee=zoete stank van bedorven menschen=lichamen slaat door de geopende deur. Het is een drie=kamerwoning, die ik nu betreed: één kamer, een keuken en een soort alcoofje. In de kamer wonen elf personen; in de keuken vijf, in het alcoofje nog eens vijf.

Het zijn drie gezinnen, te zamen één en twintig mensen.
„Het is het ergste niet”, zegt mijn vriend de schoenmaker,
„het is nog, zal ik maar zeggen, de middenstand; onder het
dak en in de kelders vind je de grootste ellende.”

Wij gaan naar de daken.

Een zolder-hok. Het is, wél-uitgemeten, drie meter lang
en precies één meter breed. Rechtop staan kan ik er niet.
Twee wrakke ledikanten leunen tegen elkander, vullen de
geheele ruimte. Het beddegoed is: poetskatoen. Er kruipen
vier bloedjonge kinderen rond op deze slaapsteden; hun
eenige kleedij is een goor hemd. De oogjes zijn etterig van
trachoom of ander vuil.

De man heeft van de burens gehoord, dat de schoenmaker
met een vreemden meneer naar zijn dak-krot is geklommen.
Hijgend staat hij voor me.

„We wonen hier met ons zessen, mijn vrouw, ik en de
kinderen. Het vijfde is op komst.”

Onder dit zelfde dak weet de ijverige schoenmaker een
bezienswaardigheid: een man van 106 jaar. Ik haal onge-
loovig de schouders op, maar volg toch mijn gids. We komen
in een met latwerk afgeschoten krot-hok. Tusschen wat
vodden ligt een reutelende grijsaard: de curiositeit. Lichaam
is dit niet meer, slechts een hoofd en twee moede, oneindig-
moede oogen. De man vecht met den verlossenden dood.
De ademhaling gaat zwaar en hijgend. In hetzelfde krot,
tegen het bed van den stervende, slaapt een kind van drie
maanden. Op den grond jankt een schurftige hond.

Van de daken brengt mijn vriend de schoenmaker me
naar de kelders. Elk huis heeft hier zijn kelders.

We dalen zestien treden omlaag.

Een andere woning: anderhalf bij drie en twee meter
hoog. Op den vloer staat twintig centimeter water. Er is
geen waterleiding, geen afloop, geen vuur, geen schoorsteen,
geen privaat. Hier wonen zeven mensen.

En al deze woningen zijn nochtans niet de slechtste.

Er leven in Warschau honderden gezinnen in kelderwoningen, waar nooit een lichtstraal doordringt, omdat er geen vensters zijn. De menschen — zestien in een kamer trof ik ergens aan, elders waren het tien, negen, maar nooit minder dan vijf — bewegen in deze spelonken op den tast, leven als mollen.

„Er zijn huizen in Warschau”, had men mij vooraf gezegd, „waar vijfduizend menschen wonen.”

Ik begrijp thans hoe het mogelijk is.

Het werd een tocht van uren, een tocht der ellende.

En aan het slot zegt de schoenmaker: „U heeft nog niet het ergste gezien.... bij Smocza vergeleken is dit nog een paradijs!”

„Doet de regeering dan niets?”

„De regeering? Die zegt: mamy klasne kropoty. Wij hebben onze eigen sores, onze eigen zorgen.”

Je hebt gelijk, schoenmaker, de regeering van Polen heeft te veel zorg om van Nalewki grijze haren te krijgen: bijna de helft der staatsbegroting gaat weg aan militaire uitgaven!

Er is woningnood in Warschau, voor joden en christenen, maar voor de gezinnen met de meeste kinderen is de woningschaarste het wreedst. Het woningtekort, dat Nederland, jaren her, kende, is kinderspel bij dezen nood. De strijd om het bestaan heet in het Poolsch: het gevecht om twee kamers, want voor de derde moet belasting betaald worden. In die twee kamers vindt al het levensverrichten plaats: voortplanting en dood.

Er is niet alleen woningnood bij de menschen. Er is ook overbevolking bij het ongedierte van Nalewki: bij de wandluizen en de kakkerlakken.

Kakkerlakken en wandluizen voeren gezamenlijk den strijd tegen den Jood: óm de woning!

De Jood verdedigt zich aanvankelijk: hij leent van zijn

buurman de Flit-spuut. Dat helpt één avond, twee avonden als het goed gaat. Dan slaat de buurman een spijker in den wand, om een jas op te hangen of, als hij veel geld heeft, een schilderijtje. De buurman slaat mis, haalt den spijker uit het gat, probeert een nieuwe plek. Maar kakkerlakken en wandluizen stormen door de bres. De Jood verdedigt zich; stopt de gaten dicht met zeep. Zeep is niet om je te wasschen, zeep is om de indringers te weren. Maar de ruimte nood blijft en de legioenen breken door: Japan in Mand-sjoerije, Italië op den Balkan? Neen, een overstroming!

Dan geeft de aangevallene den strijd op. Hij sluit vrede: Joden, wandluizen en kakkerlakken wonen te zamen in Nalewki. De statistici hebben berekend, dat er elk jaar 35.000 Joden in Polen bij komen, maar een kilometer blijft een onveranderlijke grootheid, even onveranderlijk als de woningnood.

De wandluizen zijn onredelijke wezens; zij zuigen zich vol en houden de soort in stand. De menschen hebben verstand, maar kinderbeperking is aan sociale voorwaarden gebonden. Zij vermenigvuldigen dus even onredelijk als de kakkerlakken. Maar de Joden kennen de verlossende beteekenis van het woord emigratie en de worstende van de wreede uitvinding: grens. Wie nooit een voet zette in de Warschausche jodenwijk zal nimmer den onaardschen glans kunnen zien, die om Palestina zweeft.

Zij zitten gevangen in de Poolsche rattenfallen. Amerika houdt zijn grenzen gesloten; emigratie is duur; Palestina maken de politici onbereikbaar. In de ghetti zou men, ondanks woningnood, ondanks vuil, kunnen leven als er maar geld was voor brood. Maar het beetje geld, dat vroeger verdiend kon worden, slinkt met den dag. Door de crisis en door de economische boycot. Door de actie der gestudeerden, die leeren, dat men den intellectueel herkennen zal aan zijn jodenhaat.

De mannen vinden geen werk, de vrouwen zijn op hun vijf en twintigste jaar te oud en afgetobd om kunstmatig-gewekte aantrekkelijkheid te kunnen omzetten in materiele waarde. De eenige mogelijkheid van geldverdieneu voor vele gezinnen zijn de dochters, ouder dan zeventien en jonger dan twintig.

De meisjes, die nog een beetje schaamte voor hun omgeving hebben, zoeken een betrekking in het buitenland. Zij zijn voer voor Zuid-Amerika en aan het verkwanselen van haar lichamen verdienen hun rasgenooten een lieve duit provisie, want de meisjeshandel in Polen is voornamelijk in Joodsche handen.

De meisjes, bij wie de honger grooter is dan de schaamte, schuieren het vuil van hun manteltje, smeren rood op de lippen en vermeerderen het aantal adspirant-syphilis-bacillen-draagsters. En dat aantal groeit voortdurend; onrustbaarend!

Niet alle Joden in Warschau leven zoo. Een kleine vijfduizend zijn nog in vrij goeden doen. Zij hebben het warme plekje tot dusver weten te behouden.

Van de jammer in Nalewki trekken zij zich niet veel aan. 's Avonds blinken hun gouden tanden en de diamanten hunner matrones in Café „Adria”, waar muziek speelt en men zich verbeelden kan, dat het tijdperk der gelijkrechtigheid toch is angebroken.

Ik wenschte, dat ik de kracht bezat der oude profeten, om deze stad te vloeken tot in alle eeuwigheid.

WILNA, DE PROVINCIE

Tien uren achtereen heeft de locomotief met vurig geweld een tunnel geboord door het zwart van den nacht. De zon ging onder achter de huizen van Warschau. Nu gaat zij op over het verlaten land van Russisch Polen.

De laars van den Rus heeft zwaar gelegen op deze toch al arme bevolking. Elk kruimeltje voorspoed heeft vadertje czaar geroofd; deze bevolking was slechts geboren om geld te verdienen voor de rijke bezitters. De groote heeren zaten in Parijs, in Petersburg of in Nizza en verbrasten de kopeken, die de boeren hadden geperst uit den schamelen bodem. De regeering van den Czaar liet de wegen vergruizen, de openbare gebouwen instorten, de pijlers der bruggen vermolmen. Het land betaalde geen belasting; het bracht zonder ophouden een schatting op ten bate van de machtige heeren, aan wie het leger gehoorzaam was.

Braak als voor twintig jaar liggen nog steeds deze landen. Het aantal begaanbare wegen is te tellen aan de vingers van een hand, het aantal autostradas nog geringer. Ingenieurs hebben gezegd, dat de golvende bodem mineralen moet bevatten, steenkolen, ijzer misschien en zout en naphta, maar de regeering van Pilsoedski, die nu de soldaten beveelt in plaats van den Czaar, heeft geen geld.

Troosteloos ligt het land onder de laagstaande zon. De lente is al gekomen tot Warschau. Hier in het Noorden blaast nog een ijzige wind langs de weinige hoeven.

Het is ijzig koud in Wilna, dat eenzaam ligt in de verlaten vlakte. In de fiakers voor het station snurken de koetsiers. De kolossale lichamen zijn in de lilliputterige rijtuigjes dikke balen voddens. De wielen der karretjes zakken onder hun zware gewicht vele centimeters diep in den paardensmest, die, een groenachtige laag asphalt, de straten bedekt.

Maar tot de studeerkamer van den ijzerwarenhandelaar Kaplan Kaplansky heeft de winter niet kunnen doordringen.

Er branden kolossale vuren in de porceleinen kolomkachels van dit zeer ruime huis. Zij verwarmen alle vertrekken: de woonzaal, die grooter is dan drie royale Nederlandsche huiskamers aan elkander; de vorstelijke slaapvertrekken; zij verwarmen de glinsterende salons en deze werkkamer. Hier is het behaaglijk; hier hangt de rustig-stemmende sfeer van een museum.

Pan Kaplan Kaplansky moet wel onmetelijk rijk zijn en hij schept er behagen in om zijn gast, die heelemaal uit Holland naar dit onherbergzame Wilna is gekomen, met bescheiden nadrukkelijkheid van dezen rijkdom te overtuigen. Hij schuift hem een molligen divanstoel onder het lijf en zorgt, heel beleidvol, dat zijn gast het volle gezicht heeft op de verzameling orginee schilderijen, die de wanden bedekken. Hij spreekt niet over deze schilderijen, Pan Kaplansky, maar hij is zich zeer wel bewust van de verwondering, die zijn gast bevangt, nu hij in de wildernis zoowaar een filiaal van het Rijksmuseum heeft ontdekt. En als de gast zijn verwondering niet langer kan verzwijgen, wijst de gastheer, beminnelijk en deftig-verveeld, met een achteloos handgebaar langs de wanden: „Een Rubens.... en deze groote Kruisafneming stamt uit de veertiende eeuw. Aardig contrast nietwaar, dat miniatuurtje er vlak onder.... ja, ja, dat is van een ouden Italiaan.... Hier moet voor honderd-duizend guldens hangen, zegt u? Ach, u vleit me.... Kunst is een zekere geldbelegging.... en men heeft al heel wat van mijn verzameling gestolen in den oorlog.... Drie kamers hingen vol. Hoe vindt u dezen bronzen olifant, dat is voor-Indisch en dezen stoel.... ik heb me laten vertellen, dat het de oudste Poolsche stoel is, die er nog bestaat.... minstens vijftienhonderd jaar oud.”

Ja, ja, Pan Kaplansky is een man van beschaving. Om zijn weeken mond ligt niet de verbeterde roefdierenwoede van zijn rasgenooten in Warschau, in zijn oogen niet de moede afgesloofdheid der tallithwevers van Lodz. Zijn

handen zijn doorschijnend en welverzorgd. Als hij spreekt liggen zij, beheerscht en toch ongedwongen rustig, op het groote bureau. Alleen als de gast wil gaan spreken over zijn reiservaringen van de laatste weken, over woningtoestanden en over economische boycot, wuift de rechterhand even en zeggen de smalle lippen:

„In Wilna.... misschien is daar ook wel armoede.... maar u moet Wilna zien met de oogen van een zoeker naar oude schoonheid. Mijn stad is een centrum van intellectuele krachten. Pilsoedski is hier in de buurt geboren.... alle groote Poolsche staatslieden komen van hier. Er gaat van Wilna een inspireerende invloed uit op de andere deelen van het land. En u moogt Wilna niet verlaten zonder de Straschun Bibliotheek gezien te hebben.”

Zeker, beminnelijke gastheer, de Straschun Bibliotheek interesseert mij, al ben ik heusch niet speciaal voor deze boekerij gisteravond in den trein gestapt. Hoe is het met den toestand van Pan Kaplansky's ras, volks- en geloofs- genooten in Wilna? Ik sprak toch met houthandelaren die mij den toestand in sombere kleuren afschilderden! Ik hoorde immers het relaas van industrieelen uit deze streek, die hun fabrieken moeten sluiten, wijl de goedkoope regeeringscredieten voor hun niet beschikbaar bleken! Pan Kaplansky is een gestudeerd man, hij kent de wereld en de menschen. Hij is een man van invloed en van ervaring. Wat is nu zijn meening over dit alles?

Maar hij is ook een wellevend man. De eerste eisch der beschaafde conversatie is, dat men niet spreekt over onderwerpen van ruwen, onmenschenlijken, vloekwaardigen aard. En zoo loopt dit aangenaam gekeuvel dood; de gastheer kan toch niet blijven wuiven!

Weer op straat blaast de ijzige wind alle herinneringen aan

Kaplansky's rijk=gemeubileerde kamer, aan zijn welverzorgde huid en aan zijn kostbare schilderijen, spoedig weg.

Wie kan aan Italiaansche miniaturen denken, wanneer hij door de Rameilesgas in Wilna loopt?

Het ghetto van Wilna is oer=oud. Aan dien ouderdom ontleenen de fotografieën van de bochtige straatjes en de gebogen poortjes, haar glans.

Zij zijn mooi, die artistieke foto's van Wilna; de werkelijkheid is ánders!

De straten zijn morsig en zonder behoorlijke bedekking. De „kattenkoppen”, gelijk de Polen de ronde keien noemen, doen den ongeofende strompelen als een kind, dat pas leert loopen. De kamertjes in de huizen zijn donker en bedompt. Sanitaire inrichtingen van den primitiefsten aard ontbreken. En tóch... alles zou te dragen zijn, de bochtige steegjes en slopjes, de bedompte atmosfeer der behuizingen, wanneer niet in elk huis het grijnzend spook van honger en ontbering woonde!

Er wordt zwarte armoede geleden in Wilna. De winkelstraten zijn uitgestorven, de deuren gesloten, de rolluiken omlaag. De houthandel ligt verlamd. De industrie sterft bij gebrek aan achterland. De bevolking pauperiseert; snel, steeds snéller!

Wél zijn de Joden van Wilna, de menschen van het Boek. In een straatje achteraf, geleund tegen den muur van de acht eeuwen oude Synagoge is de Straschun Bibliotheek, de wereldberoemde!

Het verhaal, dat beroemde verzamelaars millioenen hebben geboden voor de handschriften van den Goan, die hier — in een rommelige, wrakke kast — bewaard worden, is bekend genoeg. En ook: dat men al deze aanbiedingen van de hand heeft gewezen. O zeker, deze trouw aan geestelijke verworvenheden is ontroerend! Men kan er schoone volzinnen over schrijven.

Maar de grijsaard, die in de bibliotheek beschutting zoekt tegen den wind van het Noorden, heeft honger!

En de kinderen, die de leeszaal vullen, hebben leegemagen!

„Ik ken geen oplossing”, zegt de opperrabijn dr. Izaak Rubinstein later tegen mij. Dr. Rubinstein is een beroemd man. Hij heeft een intelligent gezicht met wetende oogen en een mond, die beveelt. Jaren geleden, toen een hongersnood zijn gemeentenaren teisterde, is hij door Europa getrokken. Zijn redevoeringen in die dagen waren evenementen van oratorisch vermogen. Een daadmensch, die millioenen wist op te wekken tot onvermoeiden steun.

Nu haalt hij gelaten de schouders op. „Alleen de staat kan helpen. Dit is een acute crisis, waaruit geen ontsnapping mogelijk is. Hulp? Er is verschil tusschen redding en hulp. Hulp . . . ja hulp is misschien nog mogelijk, redding niet meer!”

Deze man spreekt uit wat als een doem ligt over de twee en een half millioen Poolsche Joden. Hulp . . . ja hulp is misschien nog mogelijk, redding niet meer!

De Vrijdagsavondse rust gaat nu dalen over deze plaats, die romantici hebben genoemd: het Jeruzalem van het Noorden.

Het leven is opeens gestold. Alles gaat langzamer. Het is alsof de geheele wereld onder een groote glazen klok is geplaatst. In de huizen gaan lichten branden; baardige gelaten buigen zich over een armoedig Sabbathmaal.

Maar midden in deze halve geluidloosheid weerklinkt opeens een forsche stap van jonge forsche kerels. Mijn gids houdt hen staande: vier pioniers, „chalutzim”, die zich gereed maken voor den arbeid van den opbouw in Palestina. In de werkplaatsen der Zionistische organisaties bereiden zij zich voor op het werk, dat in Klein-Azië op hen wacht.

Is dat misschien de oplossing: Palestina?

Is dit de hulp en de redding tevens?

Ik zie het kleine afgebakende vlekje op de landkaart voor me, dat Palestina heet. Ik zie de Krochmalna in Warschau, Balluth in Lodz, de armoewijken van Czestochowa, de moederpoelen van Krakau en Lemberg. Brokstukken uit krantenartikelen flitsen door mijn hoofd; flarden van redevoeringen in vergaderingen, bravo-geroep van toehoorders en afkeurende fluitjes van ontstemden.

Zionisme of nationale autonomie in elk land, Palestina, Rusland of Zuid-Amerika, emigratie of liefdadigheid... het zijn dierbare onderwerpen om over te praten... even dierbaar als de schilderijenverzameling van Pan Kaplan Kaplansky. En men moet al een vreemde onbehouwen gast zijn, wanneer men niet onder den indruk komt van deze schoone kunstwerken.

Maar de Joodsche bevolking van Polen ligt midden in de rivier. Te water geworpen door een in anti-semitisme opgevoede bevolking, beklaagd door een regeering, die haar helpen wil.... op papier!

Op den veiligen walkant staan de goedwillige redders. Zij redekavelen over een belangrijke vraag:

„Zullen wij den drenkeling redden met den crawl of met den schoolslag?”

De drenkeling hapt naar het laatste restantje lucht en steunt: „Haal mij er uit.... met of zonder schoone principes!”

BOEKOWINA, VERLOREN BESCHAVING

De trein schuift met een tam vaartje over de rails; van Lwow voorbij Snyatin, regelrecht nu in de richting van de Poolsch-Roemeensche grens. En bij elken kilometer wordt mijn reisgenoot zenuwachtiger.

Mijn reisgenoot op dit traject is een Amerikaan. Een brutale hond van een Yank. Als hij loopt, komt eerst zijn kin, daarna hij zelf.

Mister Isaacson heeft al vier uren lang geprobeerd aan den weet te komen in wat voor geheimzinnige waren ik handel. Hij heeft listige vragen gesteld in het krolsche Engelsch van God's eigen land; hij heeft in het Fransch verteld, dat hij zelf in reclame „doet”, maar dat dit natuurlijk niet de eenige branche is, waarin een handig jong zakenman veel geld kan maken. Ik heb op al zijn vragen gezwegen en slechts zeer dubbelzinnig geglimlacht. Daarop heeft hij mij onthuld, dat hij eigenlijk Roemeen van origine is, maar sinds dertig jaar in „Amurrikke” woont. En toen ik hem daarop nog niet mijn nationaliteit kond deed, heeft hij me in het Yiddisch gevraagd of ik misschien in verdoovende middelen scharrel; hij heeft een kennis, enfin twee Yiddisch-sprekenden weten wat een bril mag kosten.

Van allen kant loopt hij storm op de vesting mijner terughoudendheid. Ten leste krijgt hij diep respect voor den verdediger. Hij gaat goede raadgevingen uitdeelen voor adspirant-smokkelaars. Ik trek onverschillig, ijsig-onverschillig, met de schouders. Wijs met een vaag gebaar naar mijn binnenzak, vervolgens naar mijn koffer boven in het net. Zeg, dat alle Roemeensche douanen voor mijn part naar de weerlicht kunnen loopen. Als zij het wagen durven om hun smerige vingers uitte steken naar mijn bagage, zal ik ze eigenvoetig den trein uittrappen. Ik zal hen laten merken, dat ze mij in hun welbegrepen eigenbelang met rust moeten laten.

Mister Isaacson vloekt prijzend. Hij zegt, dat ik een groot man kan worden in het reclamevak, waar bluf immers de ziel is van de negotie.

Daar is intusschen de grens. Mister Isaacson springt nu in de coupé rond als een kakkerlak.

De douanen komen; een klein legertje, dat den trein omsingelt en in patrouilles van vijftien elken wagon onderhanden neemt. Dat is geen visitatie meer; dat is een omwenteling. Het gegooi met kussens, het gebons met koffers vult de wereld met groot gerucht.

De sprinkhanen-zwerm is onze coupé genaderd. Mister Isaacson's kin hangt op zijn slappe boord. In goed Hollandsch gezegd: hij knijpt 'm!

De douanen staan voor onze coupé-deur; zeven man. Rooverhoofdman is een groote, ongeuniformde, in bontkraag en pelsvoering.

Lusteloos grijp ik in mijn papieren naar het Vrijgeleide, dat de vriendelijke Roemeensche consul in Amsterdam mij heeft verstrekt. De bontkraag houdt het papier onderste boven — „de zoon-van-een-teef kan niet eens lezen”, bromt Mister Isaacson —; ziet het groote zegel, dat er met veel gewicht op gedrukt staat. Slaat de hakken tegen elkaar.

Een halve minuut later daveret het gevloek van den reiziger naastaan door den trein; de douanen halen bij hem hun schade in.

De kin van Mister Isaacson steekt nu weer vooruit, als een stormram.

„De zwerver was zoo onder den indruk van dat endje closetpapier”, zegt-ie, „dat-ie in z'n heilige onnoozelheid ook nog heeft vergeten *mijn* koffers leeg te gappen.”

„Heeft u dan smokkelwaar, Mister Isaacson... nee, schrik maar niet, ik ben een Hollander, geen Roemeen!”

„Smokkelwaar? Beste man, uit welke wereld kom jij?... Ik zou liever mijn armen afhakken en mijn beenen breken, dan dat ik hier probeerde een mazzeltje te maken.”

„Je kneep 'm anders geducht!”

„Natuurlijk! Wie zit hier nu niet in zijn rikketik? Dacht je, dat het den Roemeenschen douanen wat kan schelen of je smokkelwaar bij je hebt. Wat is smokkelwaar? *Alles* wat zij aanwijzen! Ze villen je, doodgewoon. Beste man.... de ambtenaren in Roemenië hebben in een half jaar geen salaris gekregen. Weet je waarom of ze in dienst zijn gebleven.... nogal wiesde, om te kunnen gappen! Hier is elke burger een stuk wild, waarop ambtenaren jacht maken. Ze laten je aan de grens betalen tot je d'r draaierig van wordt en als je tijdens de visitatie met je oogen knippert, stelen ze onder tusschen nog je spullen uit de koffers bovendien.”

Ons sterk voelend door het gewichtige Vrijgeleide in den binnenzak van mijn colbert, drementen we nu den loopgang door, de douanen achterna.

In een eerste klas coupé zit een jong meisje. De rooverbende vult de geheele afdeeling. Veertien handen graaien in de koffers. Het meisje hangt onverschillig in een hoekje, kijkt met koude oogen naar de mannen, die er een infantiel genoeg in scheppen om met allerlei intieme vrouwelijke kleedingstukken te wapperen.

In elke coupé ritselt bankpapier: er wordt vandaag veel achterstallig salaris geïnd.

Nu rolt de trein weer verder. De Roemeensche conducteur verschijnt. Een kaartje van de grens tot Cernauti heb ik niet, maar, buigend als een hoveling, onthult hij mij, dat ik bij hém best terecht kan. Kost drie Nederlandsche guldens! Dat is veel en veel te veel voor dat korte eindje, maar enfin, hier zijn ze. De conducteur steekt het geld in zijn veilige broekzak.

Ik wacht geduldig op mijn kaartje!

„Een kaartje?” zegt de conducteur; „in de Roemeensche treinen worden de kaartjes door den conducteur ingenomen.” De smakker!

De officieele geldwisselaar komt nu in de coupé. Ik betuig hem mijn verlangen om Poolsch geld in te ruilen voor papie-

ren Leys. Hij neemt mijn zilveren Zlotys, bijt er eerst op, gooit ze daarna eenige malen op het metalen tafeltje. Dan pas zegt hij, dat hij wisselen zal: ze zijn dezen keer niet valsch gebleken!

Hoog op de bergen verschijnen nu de lichtjes van Cernauti. Het is halfdrie in den nacht. De trein is geducht over tijd. Ik neem afscheid van Mister Isaacson. Hij drukt mij de hand en zegt met een grijns:

„Nou moet je niet denken, dat heel Roemenië zoo is hoor! In werkelijkheid is 't nog veel erger!”

Er is een geschikte manier om aan den weet te komen welke bewoners van Cernauti langer dan vijftien jaar in de stad verblijf houden. Je gaat met hen praten over de stad en als zij dan tranen in de oogen krijgen, behooren zij tot de oorspronkelijke inwoners.

Cernauti heette vroeger Czernowitz. Toen was het Oostenrijksch en zindelijk. Er stond een bloeiende universiteit. De stad was een centrum van cultureel leven in de Boekowina.

Czernowitz werd echter het slachtoffer van Roemenië's krijgsgeluk; voor straf heet het thans Cernauti. Roemenië hield het met de Entente, maar was even begeerig naar Russisch als naar Duitsch gebied. Ten pleiziere der Roemeensche imperialisten verloren de Centrale Mogendheden den oorlog en maakten de Bolsjewieken revolutie. Zoo kreeg Roemenië van Hongaarschen én van Russischen kant meer grond, dan het zelf ooit had bezeten.

Nu zit de Roemeensche regeering al meer dan tien jaren in Boekarest met de handen in het haar. Zij balkaniseert de eens beschaafde gebieden. Het is de eenige daad van haar beleid, die succes heeft gehad.

In twaalf jaren tijds is aan de Boekowina geen halve Dollarcent ten koste gelegd. De wegen zijn in puin gereden; er zijn straten, die uitsluitend begaanbaar zijn met hooge lieslaarzen aan de beenen. De bevolking is verruwd. In de beste

en duurste hotels kent niemand het doel der kettingen op de toiletten. In de vuile kroegen drinken de Rutheensche boeren hun slivovitz en kauwen het rauwe rundvleesch bij ponden.

De bevolking lijdt geen armoede, zij sterft direct van honger. De prijzen van aardappelen en vleesch zijn, als gevolg van de landbouwcrisis, in dit land belachelijk laag, maar zelfs de tien Ley (twintig cent), die noodig zijn om het armzaligste bestaan te rekken, worden niet verdiend. Men struikelt over de bedelaars in de Boekowina; tezamen lijden zij de zwartste ellende.

Roemenië is het land van de volmaakt-georganiseerde desorganisatie. Wanneer alles in wanorde is, zou de regeering in Boekarest wel tegen haar principe handelen, indien zij het eenige dat nog normaal mag heeten, ongestoord laat. Dus heeft zij bepaald, dat alle landbouwschulden geconverteerd worden. De boeren hebben wettelijk uitstel gekregen van de betaling hunner schulden; zij mogen er vele, vele jaren over doen. De kleine handelaars — in de Boekowina bijna uitsluitend Joden — zouden onder dezen maatregel lijden, wanneer zij Roemenië niet hadden gekend. Nu hebben zij al jaren lang op deze snuggere wetgeving gerekend en vrijwel nooit op crediet gegeven. De regeering zit in Boekarest en slaat zich op de borst; hebben wij even voor de boeren gezorgd! De boeren zitten in hun kaduke huizen en blijven baloorig.

Men kan niet zeggen, dat de bevolking van de Boekowina op Boekarest ontevreden is. Tevreden is zij ook niet. Zij is volmaakt onverschillig. Het kan haar niets schelen wat er gebeurt. Wanneer de geweven stof te duur wordt, zijn er nog schapen in de wei. Die beesten brengen op de markt toch geen geld op. Een schaap is gauw geslacht; je trekt het beest zijn jas uit en die draag je binnenste buiten. De eerste dagen komen er weliswaar miljoenen vliegen af op dien bloedेरigen buitenkant, maar dat is gauw voorbij en je draagt zulk

een huid toch niet langer dan een winter. De huizen, van Christenen en Joden, zijn allen even vermolmd, verzaakt, vervuild en morsig. Voor de Joden gebeurt er nog wat vanwege de particuliere liefdadigheid, maar die heeft ook al geen lange beenen.

In de Boekowina leven Joden en Christenen broederlijk tezamen; dezelfde regeering plundert hen, dezelfde ministers zwendelen met hun belastinggeld. Voor zoover zij behooren tot de oude bewoners van de streek, dragen zij hetzelfde heimwee naar verloren zindelijkheid.

Aan pogroms denkt niemand meer. De Rutheensche bevolking is niet anti-semietisch van nature. Wanneer zij vroeger, priesters voorop, de huizen der Joden binnendrong, de mannen vermoordde, de vrouwen verkrachtte, de kinderen in naam van den clerus wurgde, was dat een uiting van wrevel. Wrevel, die de bevolking bezielde jegens de regeerende machten, maar wrevel, die deze zelfde machten zeer handig wisten af te leiden naar het volk, dat eeuwen geleden de zondebok uitvond.

Die tijd van doelbewuste, uit hoge regionen geleide, pogroms is in de Boekowina nu wel voorbij. Het onberedeneerde verzet heet thans niet meer pogrom; het heeft thans een anderen Russischen naam: bolsjewisme.

De arbeidersbeweging van de Boekowina is afgesneden van haar bron: Weenen. Voor een politieke vergadering moet eerst toestemming komen van Boekarest. Een gemeenteraad bestaat nergens; de vroedschap wordt aangewezen door Boekarest. Verkiezingen, zoo zij gehouden worden, zijn aanfluitingen van alles wat Westersche hersens hebben leeren waardeeren als democratie.

De Balkan begint niet bij Zagreb; dat is een fout in de aardrijkskunde=boekjes. De Balkan begint in het Noorden, bij de Poolsch-Tsjechisch-Roemeensche grens!

De sociaal-democraten in de Boekowina gevoelen zich als schipbreukelingen in een lekke, open boot midden op

den Atlantischen Oceaan. Zij hebben een prachtig volksgebouw, een formidabelen bioscoop, een vakschool, die een lust is voor de oogen. Elken dag moeten zij nieuwe kunstgrepen verzinnen om hun bezit veilig te stellen; Boekarest heeft even grijpgrage vingers als de hongerende douanen aan de grenzen.

Als de lieve God op een goeden dag eens uit den hemel omlaag kijkt naar de aarde, zal Hij het eerst Cernauti ontwaren, dat boven op den berg ligt. Wanneer Hij dan denkt aan wat dit stadje eens geweest moet zijn en wat het thans is, zal Hij wellicht tot de ontdekking komen, dat niet alleen bij den oorlog, maar ook bij den vrede Zijn naam misbruikt is.

Het is avond als ik uit Cernauti vertrek.

„Hoe laat gaat uw trein?” had de barkeeper mij gevraagd, „twaalf uur? Dan moet u zorgen, dat u om elf uur op het rangeerterrein bent. Wie in Roemenië wacht tot de trein voor het perron komt, mag den geheelen nacht staan. U weet den weg niet? Ik zal u wel iemand meegeven!”

In het avondlijk duister scharrel ik tusschen glimmende rails, knip-oogende seinlichten en gevaarlijk uitstekende wisselboomen naar een donkeren vorm: de wagon van den trein, die tweemaal in de week naar Tsjecho-Slowakije vertrekt.

Er staan wat reizigers op den beganen grond: de trein is namelijk reeds bezet. In één afdeeling ligt de hoofdconducteur en slaapt zijn roes uit; de deur is secuur afgesloten. In de andere coupé ronkt een conducteur, in een derde weer een andere spoorweg-ambtenaar. De reizigers kunnen geen plaats krijgen.

Een pijpsleutel, die ik — dank zij een gelukkig toeval — aan mijn sleutelring heb, opent een coupédeur; een pakje bankpapier sluit den protesteerenden mond van den dronken hoofdconducteur.

Een uur later: we vertrekken.

De trein rijdt niet, hij snelt den dood tegemoet. Het geheele treinpersoneel is dronken, niet wat men noemt: aangeschoten, maar laveloos. Om een uur of twee 's nachts ontwaakt de hoofdconducteur uit zijn alcoholische visioenen. De rest van den nacht besteedt hij met zeer aanhalig te doen tegen alleen-reizende dames.

's Morgens acht uur: Halmei, een vergeten nest op de Roemeensche grens.

Ik vraag den stationschef wanneer een trein vertrekt naar Mukacevo, dat geen uur ver moet liggen.

Hij weet het niet!

„Wacht u een uurtje, dan komt de Tsjechische kaartjesverkooper.... die weet het wel.”

's Middags twaalf uur ben ik terug in de beschaafde wereld: het Tsjechische grensstationnetje Batavo.

Op het restauratie-tafeltje ligt een schoon servet. Wat is dat laken smetteloos wit!

Ik kijk er naar, minuten lang. Het is als een bad!

BETHLEN'S HONGERZWEEP!

Thomas Masaryk is werkelijk een groot man. Zijn naam wordt aan de Moldau uitgesproken met een fluistering van eerbied. Jaren lang heeft hij gestreden voor de zelfstandigheid van den Tsjechisch-Slowaakschen Staat, met de ongehoorde energie en met de taatheid, die het Tsjechische onderscheidt van de verwante rassen.

Nu, na den vrede van Saint Germain, is Masaryk president van de nieuwe republiek. In en door den oorlog kreeg zijn volk de lang-omstreden zelfstandigheid; en als extra-presentje gaf de Entente het ook nog een stuk land: Karpaten-Rusland.

Een geschenkje van twaalf duizend vierkanten Kilometer is geen kleinigheid, maar Masaryk aanvaardde het uit de handen der Entente, die het van Hongarije hadden afgenomen. Hij aanvaardde het met groote aarzeling en alleen maar onder het beding, dat hij het land weer zoo spoedig mogelijk zou kwijtraken; autonoom zou maken, heet dat in de taal der verdragen.

Karpaten-Rusland is het achterlijke kind van Europa. De vader feestte in Boedapest en liet het kind onverzorgd. De Hongaren hebben dit land meer dan duizend jaren lang verwaarloosd. Hun slechte reputatie is het eenige, dat zij eerlijk verdienen.

De oorspronkelijke bevolking van dit land is Rutheensch, een stam der Klein-Russen. Tijdens de Hongaarsche overheersching hebben de Rutheensche grondbezitters zich met ongekende energie laten magyariseeren (ver-Hongaarschen). Zij woonden in Budapest en maakten het geld op, dat de pachters met inspanning van menschelijke krachten aan den bodem wisten te ontwringen. Wat er met de bevolking gebeurde, interesseerde hun geen seconde. Wie in het vooroorlogsche Hongarije sprak van het recht der Ruthenen op onderwijs en beschaving, was staatsgevaarlijk!

Om haar eigen lot bekommerde de bevolking zich evenmin. De Ruthenen woonden in primitieve hutten, hoog in het gebergte, of dreven een primitief soort akkerbouw in de laagvlakten. Cultureel stonden zij op een Middeleeuwsch peil. Vlektyphus was endemisch in dit land. Geërfde syphilis behoorde tot de gewone ziekten, zooals bij ons roodvonk en waterpokken. Aan jenever waren de Ruthenen niet verslaafd; dat goedje was te kinderachtig. Een goede Rutheen leefde van haring en brandspiritus, als het kon gedenatureerde, als het moest, ook zoo wel!

In 1914 was de bevolking van dit land even Rutheensch als in 1614 of in 1014. Zij had in duizend jaren lezen noch schrijven geleerd en, beschut door onwetendheid, domheid en achterlijkheid, haar eigen cultuur bewaard.

Haar nationaal karakter moge onbezoedeld zijn gebleven, het land zelf was gedegeneerd, van het zaad in den bodem tot het volk dat den grond bewerkte!

Langer dan tien jaar vecht Thomas Masaryk tegen de erfenis der Hongaren.

De Ruthenen zijn voor zijn edelaardigheid volmaakt apathisch. Hun ontbreekt elke critische reactie op hun omgeving.

Een paar jaar geleden stuurde de regeering van Praag artsen naar Karphatenland; artsen met injectiespuiten en met sera tegen syphilis.

De Ruthenen bléven rondloopen met hun gezwellen!

Toen liet de regeering groote aanplakbiljetten aanslaan en, wijl het aantal analphabeten legio is, door omroepers aankondigen: iedereen kon gratis genezen worden van zijn syphilis. De Ruthenen dronken hun spiritus en kwamen niet!

Vervolgens zond Praag soldaten. Die wandelden schijnbaar argeloos door de straten en als zij een Rutheen zagen met etterige tronie, omsingelden zij hem snel, sleepten hem naar een ziekenhuis en gaven den artsen gelegenheid tot hun

heilbrengend werk; het aantal syphilislijders is thans aan het verminderen.

Drie jaar geleden heerschte in Karpathenland hongersnood. Er was geen haring en geen geld om spiritus van den Joodschen handelaar te koopen. De regeering steunde hulpcommissies met geld; de commissies stuurden pakketten levensmiddelen, brood, boter en ook poederchocola. Met de poederchocola hebben de Ruthenen toen hun hutten mooi bruin geschilderd!

De regeering van Praag heeft scholen doen bouwen en wegen aanleggen. Het probleem van midden-Europa is een wegenprobleem.

Over deze nieuwe wegen rolt mijn auto, drie dagen lang. De sterke motor trekt mij hoog de bergen in; grommend voert hij mij langs afgronden, over wrakke bruggetjes.

Ergens in de buurt van Volovec staat een eenzame Rutheensche hut. De hutten der Ruthenen zijn te herkennen aan de schoorsteenlooze daken. De rook van het open veldvuur blijft in het vertrek hangen, waar beesten en menschen door elkander wonen; rook desinfecteert!

Voor de hut zit een oude Rutheen. Laag voorhoofd, dichte, aan elkander gegroeide wenkbrauwen, zware onderkaak. De oogen zijn volmaakt uitdrukkingeloos. De man zit en rookt. Van een boom, vlak bij het huis, is een tak omlaaggezakt, steekt door de vensteropening. Bij het geringste zuchtje beweegt de tak heen en weer en verwekt een afgrijselijk knersend, piepend, jankend geluid. Het snerpt door je merg en bezorgt je koude tanden.

„Een half jaar geleden was ik hier,” zegt de chauffeur, „toen jankte die tak ook al zoo.... En als een kind het ding even opzij duwt, is het gepiep afgelopen!”

„Waarom duw je dien tak niet weg?” laat ik den chauffeur den Rutheen vragen.

De man bromt wat onverstaanbaars.

„U kunt doodvallen!” vertaalt de chauffeur welwillend-grijnzend.

De auto ronkt verder. We suizen langs besneeuwde velden.

„Stop! Hier wil ik uitstappen!”

Weer een Rutheensche hut. Onder de daklijst hangt mais te drogen. De bewoners loopen achter mij aan het huis binnen. In een wieg ligt een kind; het kijkt volkomen verwezen. Ruggegraatsverlamming of zoo iets.

„Hoe lang ligt dit kind al zoo?”

„Vijf jaar!”

„Hoe oud is het?”

„Vijf jaar!”

„Dus van de geboorte af?”

„Jal”

„Eet het?”

„Af en toe geven wij het wat!”

„Kan het spreken?”

„Neel!”

„Beweegt het wel eens?”

„Neel!”

„Wat zegt de dokter?”

„Dokter?”

„Maar ben jelui dan nooit naar een dokter geweest voor dat kind?”

„Neel!”

„Dus er heeft zich nog nooit iemand om dit kind bekommerd?”

„Het zijn Ruthenen!” zegt de chauffeur.

Voort raast de auto.

We stoppen in een dorp vlak bij de Hongaarsche grens.

Er staat een zwartgeblakerde Roemeensche hut.

„Drie jaar geleden was hier brand!” legt de chauffeur uit, die de streek blijkt te kennen.

Ik stap uit.

Het vuur heeft gaten gebrand in het dak, de kracht der

muren aangevreten. Nu, in de lente, is het hier nog ijsig koud. Er ligt sneeuw en 's nachts vriest het, dat het kraakt.

„Waarom repareeren die lui hun hut niet? Het hout ligt hier immers voor het oprapen?”

„Het zijn Ruthenen, meneer!”

De helft van dit land is overdekt met bosschen. Het hout is de eenige bron van inkomsten. De geheele houthandel en het kleine beetje houtindustrie dat er is, wordt gedreven door Joden. De Ruthenen zijn te gedegenereerd voor den primitiefsten arbeid, die eenig overleg eischt.

De Joden hebben zich vrij weten te houden van syphilis. Cultureel staan zij een treedje boven de Ruthenen.

De bergjoden van Karpathenland zijn oersterke kerels. Hier ontmoet ik Joden, die vol trotsch hun biceps toonen. Hier zijn het Joden, die op de beren en wolven jagen. Joden, die smederijen bezitten en houtvlotters zijn.

De stammen worden hoog in het gebergte gekapt. Langs houten goten gleden zij omlaag, naar de smalle stroompjes, die ten slotte allen uitmonden in den Thys. De breede en sterke Thys voerde het hout naar Hongarije, waar het verder verwerkt werd.

Er wonen in Karpathenland ongeveer honderdduizend Joden. Zes en twintig procent daarvan moet door handenarbeid brood vinden in de houtindustrie, een en twintig door handel in hout. De rest moet van de opbrengst der gevelde boomen leven.

De Ruthenen hebben met hout vrijwel niets te maken!

Voor den oorlog werkten zij twee maanden per jaar als daglooner in de Hongaarsche laagvlakten; de andere tien maanden kochten zij van het verdiende geld spiritus, haring en tabak!

Dat is het cadeautje, dat het volk van Masaryk van de Entente ontving.

Als je de Tsjechen in het hart had kunnen kijken, zou je hebben gezien, dat ze heelemaal niet happig waren op dat geschenk en neem hun dat maar eens kwalijk!

Maar een volk, dat zijn zelfstandigheid verkrijgt, herkrijgt, herovert als u wilt, heeft vaak last van edelaardige gevoelens. Die edelaardige gevoelens van Saint Germain kostten den Tsjechen thans millioenen Kronen per jaar; aan geïnde belasting staat er vrijwel niets tegenover.

Maar Bethlen in Boedapest misgunt den Tsjechen het armzalig bezit van Karpathenland. Duizend jaar lang was dit land Hongaarsch bezit; het komt niet te pas, zeggen de fiere Hongaren, dat het nu Tsjecho-Slowakije heet.

Zoolang de Ruthenen Hongaarsch waren, werden zij verwaarloosd. Nu heeft Boedapest hen opgemerkt. Nu wordt de bevolking getuchtigd.

Bethlen, Hongarije, voert oorlog tegen dit land!

O! geen krijg met geweren en met gas. Er is voor de gebruikelijke oorlogverfoeiers geen reden om ach en wee te roepen, want er wordt niet geschoten en men levert in 1932 geen veldslagen in Karpathenland.

Maar: Hongarije voert een verbitterden oorlog. Het hongert dit land uit!

Bethlen heeft twee handteekeningen gezet; nu sterft de bevolking van Pods Karpatho-Rus. Hij sloot zijn grenzen voor de Tsechische landarbeiders en hij verbood den invoer van hout.

De Ruthenen liggen op den vloer van hun vuile hutten. En hongeren dood!

De Joodsche bevolking van Karpatho-Rusland krepeert!

In het land van Thomas Masaryk heerscht absolute gelijkberechtigtheid: Joden en Ruthenen krommen zich onder de slagen van de zelfde Hongaarsche zweep.

MIDDELEEUWERS

Salomon Gelb woont in een achterafsch straatje in Mukacevo, aan den voet van de Karpathen. Hij is fiaker-koetsier; alle fiakeristen zijn Joden in Muncasz, in Uzhorod, in alle plaatsjes van dit bergland.

Salomon Gelb verdient maar bitter weinig Kronen. Wie neemt in dezen tijd nog een droschke, er wordt immers niet verdiend? Als hij zijn zoon Moische niet had, zou Salomon omkomen van honger; nu rekken zij hun bestaan met wat aardappelen en kukurus, gedroogd mais.

Maar plotseling wordt Moische ziek. Hij gaat op het lorrige beddegoed liggen en jammert twee, drie dagen over pijn in de zij. Salomon wordt angstig. Je hoort tegenwoordig zooveel spreken van blindedarm-ontsteking; als Moische die ziekte heeft, zal hij ook geopereerd moeten worden. En wie zal dan geld verdienen voor bevroren aardappelen?

Salomon klimt op den bok van zijn fiaker en ranselt zijn paard in een razenden ren naar de Micacimihagasse. Daar staat, op een ruim erf en omgeven door bijgebouwen, het huis van den wonderabbijn Spira. Salomon vraagt den rebbe te spreken. Vergeefs! De wonderrebbe kan hem niet ontvangen: hij „lernt”. Maar de „gabbe”, kerkvoogd, rabbi-naatsbediende en secretaris, wil wel zoo vriendelijk zijn den grooten man van Salomon's angst op de hoogte te brengen. In de wachtkamer rent de angstige Salomon heen en weer. Wat duurt de tijd lang.... maar eindelijk, daar is de „gabbe” weer!

„De wonderrebbe heeft gezegd.... niet ongerust maken zal je je.... alles zal goed komen, heeft de zaddik gezegdvannacht zal je droomen en wat je droomt, dat doe je....”

Salomon betaalt den „gabbe” tien kronen. Veel is het niet, maar hij heeft niet meer en de tijden worden immers steeds slechter.

's Nachts droomt Salomon inderdaad. Het is een angstige droom en als hij 's morgens wakker wordt, weet hij nog slechts, dat hij om hulp geroepen heeft. Maar de gang van den droom moge hij vergeten zijn, de zin is hem duidelijk: Moische zal beter worden. Zonder dokter! Zonder professoren en zonder operatie!

Drie dagen later stierf Moische: buikvliesontsteking, als gevolg van een verwaarloosde blindedarmontsteking!

Salomon Gelb is radeloos. Hij verscheurt zijn kleeven; allen, die hem in de treurdagen bezoeken, klaagt hij zijn zelfverwijt. Dat hij ook zoo dom was om dien droom niet goed te onthouden.

Den wonderrebbe treft natuurlijk geen schuld: aan hem denkt Salomon zelfs niet; die is onfeilbaar!

Wanneer Salomon's kleine zoon Jankele — „Gott behüte” — ziek mocht worden, zal hij opnieuw naar de Micaciemi-hagasse gaan. Maar dan zal hij probeeren zijn droom beter te onthouden.

Dat is de macht van den wonderrabbijn in Karpatho-Rusland!

De macht van Spira is grooter dan die van President Masaryk. Hij is geen leeraar, hij is uitlegger van de Thora!

Spira is monomaan. Hij gelooft onvoorwaardelijk aan zijn bovennatuurlijke macht. Wanneer iemand ziek is, valt de hooge beslissing over leven en dood pas, als de zaddik zijn oordeel heeft gegeven.

God wacht op hem!

Spira heeft meer dan veertig duizend aanhangers, „chassidim”. Zij verbreiden zijn roem naar alle windstreken. Zij vertellen de wonderen, die hij heeft verricht en elk van hen overdrijft een weinig. Die verhalen vinden allen hun oorsprong in het hoofd van den „gabbe”, die secretaris, perschef en reclame-leider tegelijkertijd is. Hij moet elken dag een nieuw wonder verzinnen, want de concurrentie is groot.

Spira is namelijk niet de eenige wonderrebbe in dit bijgeloovige land. Daar is bijvoorbeeld de Belzer rebbe, die een geducht tegenstander is. De chassidim van den Belzer rabbijn verbreiden eveneens het gerucht van voorspellingen, die de Munkaczer rebbe heeft gedaan. Die voorspellingen gaan natuurlijk nooit in vervulling. Dat wisten de tegenstanders=voorspelling=verbreiders ook wel, maar zoo brengen zij aan de macht van Spira een knauw toe. De chassidim bestrijden elkander wederzijds heftiger dan de Chineezers en de Japanners; zij haten elkander doodelijk. Af en toe slaan zij elkander op het gezicht. Dan moet de politie tusschen beide komen.

De macht van Spira begint bij de geboorte en eindigt bij den dood van zijn aanhangers. Hij voltrekt de daad der besnijdenis; hij heeft reeds meer dan twintig duizend besnijdenissen verricht, vertelt zijn „gabbe” mij. Laten het er tien duizend geweest zijn.... het is nog genoeg voor één mensch.

Maar Spira's macht is niet volkomen, noch die zijner concurrenten. Daar zijn de verdoemde Zionisten, die hem het leven zuur maken. Het Zionisme is de revolutie in het Karpathisch Jodendom. Zij houden hun vergaderingen en zeggen, dat de chassidim ezels zijn en bijgeloovige ouwe wijven. Zij nemen den wonderrebbe in het ootje en lachen hem uit, wanneer hij, in zijden gewaden, uit auto's rijden gaat.

Die revolutionairen laten het niet bij woorden. Zij hebben een Hebreeuwsch gymnasium gesticht, waar de kinderen onderwijs ontvangen in Hebreeuwsch, in Tsjechisch, Engelsch, Duitsch, in Latijn, mathematica, religie, natuurwetenschappen en in geometrie. De dure professoren betalen zij uit eigen middelen.

Tijdens den bouw van de school heeft Spira de werklieden vele malen vervloekt. Hij heeft voorspeld, dat de muren zouden instorten en dat zij de stichters zouden be-

delven. Het is anders gegaan: het gymnasium was op tijd gereed. Op den dag van de opening heeft Spira een vasten- en rouwdag voor de geheele gemeente bevolen.

Het gymnasium floreert toch!

Het is om te sterven van hartzeer.

En nog een verdriet is er, dat aan Spira's ziel knaagt: hij heeft geen zoon. Zijn overgrootvader was rabbijn in Munkacs, zijn vader zetelde in dit groote huis, waar hij thans den „gabbe” commandeert. Maar *hij* heeft slechts een dochter. Hij heeft thans bepaald, dat zijn schoonzoon hem zal opvolgen.

Slechts de trouw van zijn chassidim maakt hem het leven aangenaam. Om een handdruk van hem vechten zij: in de hand van Spira ligt het geluk. Als Salomon Gelb een handdruk van Spira heeft ontvangen, verkoopt hij op zijn beurt weer handdrukken aan vrienden en kennissen. Want het geluk is voor overdracht vatbaar....!

Het geluk is hier in de Karpathen waarlijk niet goedkoop. Met twee handdrukken van den Munkaczer wonderrebbe is mijn bezit vermeerderd, maar zij hebben meer dan moeite gekost. De „gabbe” opperde duizend-en-een bezwaren. Spira schijnt slechte ervaringen te hebben opgedaan met journalisten. Die zijn te cynisch; onder den indruk van den heiligen man komen zij nooit.

Ik hoor alle bedenkingen met een ernstig gezicht aan, maar mij laten afschepen.... géén kans! Ten slotte. mijnheer de gabbe, heb ik geen reis gemaakt van weken om in het voorportaal te worden afgewezen!

Ik reik den „gabbe” dus een inhoudsvolle hand. De onwillige grijs in zijn gelaat verdwijnt; hij is immers ook maar een arme huisvader, die met moeite rondkomt.

Spira ontvangt mij in zijn bibliotheek.

Hij heeft een wijde, zwartzijden pij om het lijf. Het goud-
dradige koord accentueert zijn welgedaanheid. In het

breede gelaat vallen de oogen het eerst op; zij zijn, voor dit land, licht van kleur. Die oogen kijken niet verstandig: zij zijn leep! Het voorhoofd is hoog en breed; toch spreekt uit dit gelaat meer dierensluwheid dan intelligentie. De baard is grijs, bij wit af.

Spira hangt, met een vergeefsche poging om bevallig te doen, in een wijden leunstoel. De „gabbe” met twee chassidim leunen, de gelaten vol devotie, over een canapé. Het komende gesprek interesseert hun merkbaar.

„Zoo, dus u komt uit Holland”, begint de rebbe minzaam, „ik heb onlangs een Hollandsche dame hier op bezoek gehad. Zij werkt aan het gezantschap in Praag.... ja, ja, van adel was ze.... een gravinnetje of zooiets.”

Ik kijk een oogenblik den „gabbe” aan; hij kleurt onder zijn zwarten baard, de schoelje! Zoo, zoo, meneer de „gabbe”, dan heb je mij dus geen tien minuten geleden in den gang staan voorliegen. Toen heb je verteld, dat niemand minder dan prinses Juliana bij Spira op bezoek was; dat zij hem een vacantie in haar Scheveningsche villa had aangeboden, maar dat de heilige man die geweigerd had, nadeemaal Juliaantje geen „kosjere” keuken voert.

De rebbe bestudeert mijn naamkaartje en begint een gesprek over Nederlandsche namen. Hij spreekt vloeiend en beschaafd Duitsch en voert de nietszeggende conversatie van een net gezelschap.

Alles goed en wel, rebbe, maar voor flauwe praatjes heb ik straks je „gabbe” niet de hand gedrukt.

„Wat is uw meening over den toestand, Herr Ober-rabiner?.... schrikkelijk nietwaar.... en een uitweg weet niemand. Men praat over staatssteun.... en over emigratie....wat denkt u eigenlijk van het Zionisme?”

Dat is — ik ben 't mij terdege bewust — een gevaarlijke vraag aan dezen beruchten en heiligen Zionistenvreter. Hij kijkt leep en zegt:

„Ach.... Zionisme.... wonen de Joden hier, zijn ze pro-

letariërs,.... gaan ze naar Palestina.... worden ze wéér proletariërs.... kunnen ze toch beter hier blijven wonen", en zijn oogen glijden verheerlijkt langs de boeken en liefkoozend langs de zijden pij.

Ja, de wonderrebbe is niet mesjogge!

„Maar is het Zionisme dan volgens u toekomstloos?"

„Toekomstloos.... wat is toekomstloos?.... Kijk eens, als alle Joden nou naar Palestina gaan," de rebbe kijkt diepzinnig en spreekt fluisterend. Ik voel: zóó spreekt hij tot zijn volgelingen, wanneer hij zwaar geschut in stelling brengt:

„....kijk eens.... als er nou in Palestina niets dan Joden wonen.... waar moeten dan de sjabbesgoim vandaan komen?"

Sjabbesgoim, niet-Joodsche lezers, zijn de Christenen, die tegen vergoeding op den Sabbath voor den geloovigen Jood het vuur ontsteken.

Spira heeft blijkbaar geen behoefte aan een ernstig gesprek. Hij babbelt weer genoegelijk over nietszeggheden. Over zijn rheumatiek. Over de vele brieven, die hij elken dag ontvangt, en die op schrijfmachines worden beantwoord. Over Weenen, waar hij een kuur heeft ondergaan.

Ik geef geen kamp. Breng het gesprek op het algemeen belang van doelmatige rheumatiekbestrijding.

„Dat moest de staat toch eigenlijk doen, Herr Ober-rabiner".

„Ach wat.... de staat", zegt hij geringschattend.

„Niet zoo minachtend, Herr Spira. De staat doet hier toch zeer veel.... overal mooie wegen en scholen. Ik heb hier in Mukacevo zelfs een gymnasium, een Hebreeuwsch gymnasium gezien."

Die prik is raak! De wonderrebbe is opeens razend van woede en vergeet alle voornemens om gereserveerd te doen.

„Wat gymnasium....? Dat is een schande! Worden de menschen daar beter van.... als ze Engelsch en Fransch en

Latijn leeren? En critiek leeren ze den kinderen daar ook. Ik vraag u.... wat moet een jongen van vijftien jaar met critiek doen, bijbelcritiek nog wel?"

Hij trekt sneller op dan een elektrische trein, deze rebbe: binnen een halve minuut stikt hij schier van woede.

„Die Zionisten, communisten zijn het! En Hebreeuwsch spreken ze. Laten ze Esperanto spreken, of Engelsch, maar niet de taal van de Thora. Gevloekt heb ik ze.... en ik vloek ze weer. Ze ondermijnen alles wat hier bestaat. Het gemeentebestuur hebben ze zoo mesjogge gekregen om twee straten te noemen naar hun voormannen. Nou hebben we hier de Bialikstraat¹⁾ en de Juda Haleviestraat.²⁾ Die Bialik, dat is een oplichter en een brandstichter.... en varkensvleesch eet-ie ook. En die Juda Halevie.... dat is niet de beroemde van duizend jaar geleden, nee.... dat is een zwager van Bialik, en hij heeft een winkel in ham en reuzel in Bialystock."

De „gabbe" brengt een glas water; de rebbe krijgt weer wat meer kleur in het gezicht.

Ik breng het gesprek op mijn reis. Vertel, dat ik in Polen was.

„Polen", zegt de rebbe nu, „daar hebben de Joden het goed."

Ik zie, razend snel, voorbijflitsen de geheele film van ellende, wanhoop, honger en ondergang, die Poolsch jodendom heet.

„In Polen hebben de Joden het goed, Herr Rabiner....?"

„Ja.... daar heeft de regeering een wet uitgevaardigd, dat de rabbijn voorzitter is van de Joodsche gemeente. En in religieuze aangelegenheden heeft de rabbijn van de

¹⁾ Bialik is de grootste Hebreeuwsche dichter van dezen tijd.

²⁾ Jehoeda ben Halevie, een der grootste Hebreeuwsche gezangendichters van alle tijden, die in de elfde eeuw leefde.

regeering het recht van veto gekregen.... Ja, ja, in Polen hebben de Joden het goed."

Dit is een kant van het Joodsche vraagstuk, dien ik tot dusver verwaarloosde.

We praten verder; over talen, over de verwantschap van Duitsch en Nederlandsch en over nog veel andere onderwerpen.

Het is laat, tegen twaalfen, wanneer de rebbe mij den tweeden, kostbaren, handdruk geeft. Ik neem afscheid van den „gabbe". Reik den anderen chassidim vriendelijk de hand: Zij kijken verheerlijkt: een tweedehandsche handdruk van den rebbe en dat nog wel gratis!

Zeg nou niet, dat de Hollanders verkwistend zijn!

In Praag zetelt het parlement; daar spreken de afgevaardigden met elkander over de vraag welke partij de ministeries zal bezetten. Hun macht hangt af van het aantal stemmen, dat zij bij de verkiezingen vergaren. Over de stemmen van zijn chassidim is de wonderrebbe onbeperkt heerscher. De veertigduizend aanhangers van Spira stemmen, zooals hij hun beveelt, en zoo gaat het met alle wonderrabbijnen.

Een jaar geleden zijn de agenten van de Agrarische partij bij Spira gekomen en hebben hem het Opperrabbinaat beloofd, wanneer hun partij aan de macht zou komen. De Agrarische Partij is de eenige in Tsjecho-Slowakije met anti-semitische neigingen, maar dat weten de chassidim niet.

Den volgenden dag heeft Spira de vrouwen uit zijn gemeente in zijn eigen synagoge bijeengeroepen en heeft haar toegesproken:

„Wie bij de verkiezingen niet stemt op de Agrarische Partij.... zal nooit meer kinderen kunnen baren."

Karpatho-Rusland is geen Westersch land, waar men wellicht een politieke stem als goedkoope anti-concupiens zou gaan benutten; de Agrarische partij kréég de veertigduizend stemmen van Spira!

De Agrarische Partij is de sterkste in Tsjecho-Slowakije. Zij wint het overgrootste deel harer stemmen van de joden in Karpatho-Rusland.

Zij heeft er direct belang bij, dat de bevolking van dit schoone land blijft op het cultureele peil der Middeleeuwen; daarom saboteert zij stelselmatig elke verbetering der landbouwmethoden; daarom steunt zij de wonderrebbes, zooveel zij kan.

Want Spira is niet de eenige zaddik in Karpathenland. Er zijn twintig, dertig.... elk dorp heeft eigenlijk zijn zelfge-maakten heilige. Zij klemmen zich aan de bijgeloovige bevolking vast, drukken haar omlaag!

Zij zijn erger dan een bijgeloof; zij zijn een sociaal gevaar.

Wie de Joodsche bevolking van dit land wil helpen, beschermte het, niet tegen den godsdienst, maar tegen den clerus.

LAND VAN HONGER

In Karpathenland heerscht rust; het is de Zaterdag van de Joodsche Paaschweek. Het stadhuis van Mukacevo is gesloten en de ambtenaren hebben vrijaf. De burgemeester zit achter een groot glas Hongaarschen wijn en speelt domino met de burgers; wanneer meer dan de helft der bevolking zijn feestdag viert, behoeft ook de gemeentelijke administratieve machine niet te werken.

Langs het koffiehuis van het hotel „Cillac” drentelen drommen lediggangers. Zij loopen een paar honderd meter straat, kuieren op het paadje door het plantsoen en komen aan den overkant weer terug. Om de zooveel minuten kijken dezelfde meisjesoogen in de spiegelruiten van „Cillac” of het hoedje nog parmantig op de donkere haren staat.

De mannen transpireeren in hun Sabbathkleedij: lange zwarte kaftans en op het hoofd een soort duivenplat van vossenbont. Hier in het dal is het warm; de bergen sluiten alle gure winden buiten. Maar de toppen der Karpathen in de verte zijn wit van sneeuw; met een verrekijker zie je er zwarte puntjes op heen en weer bewegen. Dat zijn de ski-loopers.

De jeugd heeft hoed en jas thuisgelaten. Zij zit in het koffiehuis en eet sinaasappelen, die zij wel zal betalen als de Sabbath geëindigd is.

Over Karpathenland ligt een vredige stemming.

De auto raast ongehinderd over den breeden weg van Mukacevo naar Sval'ava.

In het gras liggen, lomp en lui, de ossen; de karren staan voor de schuurdeuren.

Van Sval'ava kronkelt de weg naar Holubine en nu moet de motor dieper grommen. De weg stijgt voortdurend. Hoog op de toppen staan somber en dreigend de dennebosschen. Hier en daar houten kruisjes: op deze toppen vonden in 1916 meer dan honderd veertig duizend Russen den dood.

Het zonlicht plast over het land in een daverenden vloed.

Maar ondanks het licht is dit het land der ellende! De hutten der bewoners zijn vervallen. De maiskolven onder de daklijst ontbreken overal: bewijs van armoede!

De auto raast voorbij een verweerd Joodsch kerkhof, eeuwenoud; het ligt tegen een berghelling. De zerken zijn verzakt en vergruisd; het is een grijze vlek in het lichte land. De dooden zijn de gelukkigen!

Van de honderdduizend Joden in Karpathenland zijn er twintigduizend, wie de slagen van Hongarije's hongerzweep in volle felheid treffen. In de steden en stadjes bestaat nog wat particuliere liefdadigheid. Het leven is er hard, maar . . . te leven!

In de bergen regeert Bethlen: de honger!

De dorpen liggen er honderd en meer kilometers van het naaste spoorwegstation. De communicatie tusschen de hutten en dorpen onderling is thans, in het vroege voorjaar, meer dan gebrekkig. In den winter is die communicatie geheel en al een illusie. Negen maanden van het jaar ligt in de gebieden met de hoogste temperatuur de sneeuw voeten dik; in de koudere streken, in Sinower en Kalucawa, zijn de huizen ook in vollen zomer nog door den sneeuwval geïsoleerd. Wie deze oorden der ellende wil bezoeken, kan slechts gebruik maken van een slede. . . .!

De Joodsche bevolking hééft geen sleden. Zij heeft zelfs geen schoenen. Zij bedelt barvoets. De kinderen loopen op den weg slechts gekleed in een katoenen hemd; dat is alles wat de magere lijven beschermt.

Bijna de helft van de bevolking der dorpen bestaat uit beroepsbedelaars. De „raw”, de rabbijn, bedelt er; de dorps-overste is een „schnorrer”; zij gaan de gemeente voor.

„In een der dorpen woonde een regeeringsambtenaar,” vertelde men mij, „die wekelijks een stuk of wat Kronen aan aalmoezen verdeelde. Er waren bedelaars uit andere dorpen, die 14 kilometer barvoets door de sneeuw waadden om bij

hem een aalmoes van vijftig Heller in ontvangst te komen nemen."

Vijftig Heller.... dat is vier Nederlandsche centen!

De auto klimt hoger en hoger in dit aan natuurschoon overdadig-rijke land.

Ik zal niet dramatisceeren; ik zal slechts hier en daar een greep doen uit de schrikkelijke hoeveelheid ellende, die deze schoone streken herbergen.

In Rabenidje stopt de auto voor een willekeurig krot. De spanten van het dak zijn vermolmd. De kap rust nog slechts op den ingebouwden kachel-oven. De dakbedekking is meer dan haveloos; door de gaten vallen dikke bundels zonlicht in de bedompte ruimte. In het lorrebed ligt een man.

„Hoe oud bent u?"

„Twee en zeventig,"

„Waarvan leeft u?"

„Van wat we krijgen."

„Hoeveel is dat?"

„Mijn zoon brengt op Zondag twee kilo aardappelen. Daarvan leven mijn vrouw en ik."

„De geheele week?"

„De geheele week!"

De vrouw is mij naar buiten gevolgd. Zij is oud en gerimpeld; haar oogen kijken in de oneindigheid. Zij bedelt; ze vraagt niet om geld, maar om een andere hut.

„'s Nachts vriezen we dood, mijnheer en als de sneeuw weer komt...."

Ik wil haar wat geld geven.

„Heint ies sjabbes," zegt ze. Het is Sabbath vandaag, maar ik mag het geld wel op tafel leggen. Wanneer dan vanavond de rustdag geëindigd is, zal zij het wegnemen.

En verder gaat de tocht....

In Volovec vraagt de Thoraschrijver of hij in den auto mag meerijden naar het volgende dorp; hij is oud en zijn

beenen kunnen den last van zijn vermagerd lichaam niet meer dragen.

„Heb je werk, Thoraschrijver?”

„In geen twee jaar, meneer!”

„En als je werk hebt, wat verdient je dan?”

„Voor het uitschrijven van een Thorarol betaalt men mij zevenduizend Kronen. Ik werk er vijf maanden aan, dat wil zeggen als ik tien uur per dag werk. Van dat geld gaan drie duizend Kronen af voor materiaal en zoo.... blijft over vierduizend Kronen in vijf maanden.”

Dit volk betaalt zijn hoogst-gewaardeerden geestelijken arbeid dus met nog geen zes Nederlandsche guldens per week voor zes werkdagen van tien uren; het is een graadmeter voor haar eigen welstand.

De chauffeur roept de namen van de gehuchten en dorpen, die langs de vensters glijden:

„Pol'ma, Novo Verecky, Torena, Apsa, Bustina-Benzic. Overal woont hier de dood!”

Overal staan de huizen op instorten. In alle toonaarden klaagt de ellende.

Een leidekker vertelt, dat hij in drie jaren geen brood heeft gegeten; man, vrouw en zes kinderen leven uitsluitend van aardappelen, die hier slechts in bevroren toestand verkrijgbaar zijn.

In een bergpas moet de auto uitwijken voor een wrak wagentje. De pope (Russische geestelijke) van Boekowitz is op weg naar huis.

„Wat is uw meening over den toestand, eerwaarde?”

„Als God niet helpt, sterven wij allen, zoodra de eerste sneeuw van den winter valt!”

„En de hulpacties, zullen zij u kunnen redden?”

„Ik kom van de kerk. De hulpacties zouden vandaag voedsel sturen. De geheele gemeente was aanwezig, maar het voedsel was er niet. Nu hongert men een dag langer.”

In Volové spreek ik met den beheerder van de Joodsche Crediet-Coöperatie. Hij geeft cijfers:

„De laatste twee jaar is hier op het filiaal een bedrag van zeventigduizend Kronen bijeengespaard in bedragen van 5 Kronen. Daarvan is thans 35.000 Kronen opgenomen; de rest is al opgezegd.... dat wil zeggen: die heeft men reeds van anderen geleend. Dit is een bevolking zonder eenige reserve!”

In Maidanka vertelt men mij:

„Het hulpcomité heeft meel gestuurd voor matzse (ritueele paasbrooden). Wij hadden geen geld om het bakloon te betalen! Niemand in het geheele dorp!”

Laat in den avond ben ik terug in Munkaceva.

Ik zoek het huis op van Dr. Chaim Kugel. Hij is een intelligente kleine baas met schrandere oogen. Het door den wonderrabbijn vervloekte gymnasium is zijn schepping; hij is er directeur van.

Dr. Chaim Kugel en zijn vrouw leiden van dit stadje uit de hulpactie. Hij zegt:

„Amerika is dicht. De emigratie van voor den oorlog is voorbij. Hongarije heeft den broodtrommel van dit volk gesloten. Sommigen zijn naar België gevlucht, maar dat waren slechts weinigen. Misschien zal in de toekomst Zuid-Amerika iets gaan beteekenen.... maar wie kan de menschen daarmee thans helpen?”

„En *in* het land zelf, Herr Kugel?”

„Het Westen van Tsjecho-Slowakije geldt als goisch. De bevolking hier is niet orthodox; zij is barbaarsch-bijgeloovig.”

„Ik ben bij den wonderrebbe geweest, heer Kugel.”

„De wonderrebbes houden de bevolking dom. Men moest hen onschadelijk kunnen maken. Zij hameren de angst voor het Westen in de onwetende hoofden. Als die angst er niet was, zou men met volksverplaatsing binnen de Tsjechische grenzen veel kunnen bereiken.

Het land is ten doode opgeschreven! En verder kan al-

leen helpen: onderwijs! Onderwijs en nog eens onderwijs!
Wij hebben scholen noodig, vooral vakscholen!

Vroeger hebben de Amerikanen, de „Joint”, geholpen....
dat is nu ook uit: de crisis is internationaal. Zoo drogen alle
hulpbronnen op. En Boedapest houdt de grenzen dicht! Wat
de volgende winter zal brengen.... niemand weet het, maar
iedereen voelt een doodelijken angst, wanneer hij aan de
toekomst denkt.

Den volgenden winter zullen hier de menschen als ratten
sterven....!”

Zoo sterven Joden en Ruthenen in Karpathenland.

Er leven in dit land ook nog Hongaren. Zij schrijven in
hun eigen krantjes en in de koffiehuizen schelden zij op
Praag, dat voor hen niet voldoende scholen bouwt. Over
de goede wegen van Masaryk spreken zij niet en aan de
slechte van vroeger willen zij niet denken.

Zij zijn immers: ontwakende Magyaren!

Een van hen zit aan den anderen kant van mijn kop
koffie. Wij hebben gepraat over het groote vraagstuk: hout!
Hij lacht geringschattend en zegt honend:

„Dat hebben ze nu van hun grens! Als ze dit land Hon-
gaarsch hadden gelaten, zouden ze hun hout vrij kunnen
uitvoeren. Nu zijn ze Tsjechen en verrekken; als ze Hon-
garen waren gebleven, hadden ze ten minste te eten!”

Je hebt gelijk, vriend!

Dat is nu: macht!

Eens was Bethlen een klein joggie: hij maakte luiertjes
vuil en moest in den hoek staan als hij stout was.

Nu is hij groot; hij heeft macht gekregen en zijn wil be-
slist over het lot van anderen. Nu teekent hij een bevel.
En honderdduizend menschen sterven.

In Hongarije heet hij: Bethlen.

In Polen: Pilsoedski.

In Roemenië heeft het noodlot weer een anderen naam!

„Bethlen is een dictator en een staatsman!” zegt mijn Hongaar.

Egészscgére! meneer de Hongaar, prosit!

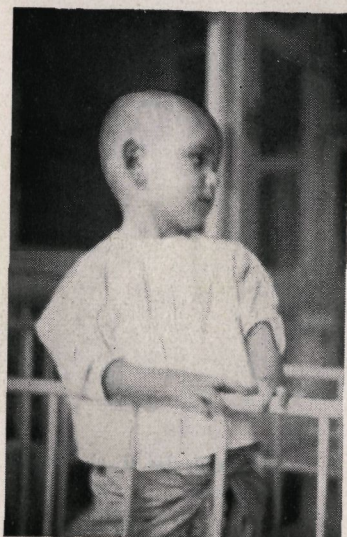
Laat ons dan uit onze stoelen verrijzen en een dronk uitbrengen op de dictators. De groote staatslieden, die vrouwen en kinderen doodhongereren in Polen, in Roemenië, overal... dat zij leven!

De Poolsche staat erkent
niet het recht op arbeid
voor de Joodsche jeugd.

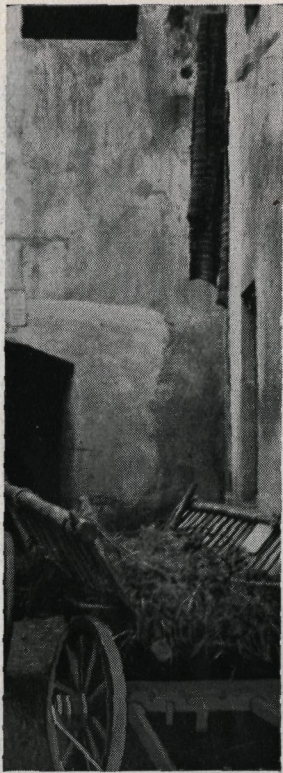
LODZ:

Het beeld van geslachten
in kinderoogen.

Drie kwart der Poolsche Joden leeft van handel.

WARSCHAU

Een mesthoop,
woonplaats
van 350 000
joden

Straschun
bibliotheek
in Wilna

Bibliothecaris

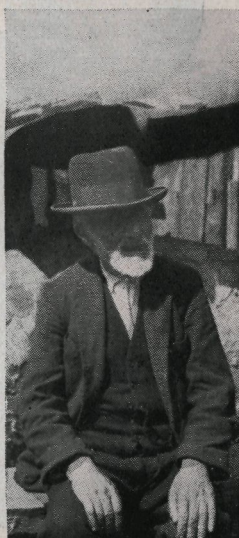

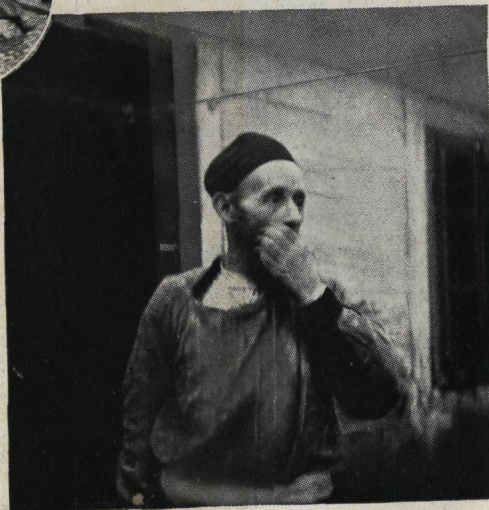
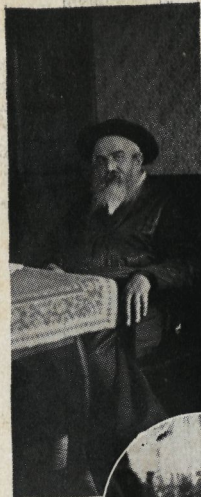
Het Boek

KARPATHE N L A N D

DB 004856

De wonderrebbe
en zijn Gemeente